

36. Divan şiirinde payitaht sevgisi: İstanbul redifli gazeller¹**Yılmaz FARAŞOĞLU²****APA:** Farasoglu, Y. (2023). Divan şiirinde payitaht sevgisi: İstanbul redifli gazeller. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 612-644. DOI: 10.29000/rumelide.1316212.**Öz**

Mekân edebî eserlerin temel öğelerinden olup bazen insan ruhunu etkilemiş, bazen de insan tarafından şekillendirilmiştir. İçinde bulunduğu kültüre göre anlam ve değer kazanan mekân toplumun anlam kodlarını belirleyen, sınırlarını çizen anahtar bir kavramdır. İnsanın yaşadığı olayların, hissettiği duyguların içinde geçtiği mekân, edebî eserlerde genellikle şehir olarak karşımıza çıkar. Şehir ise insan hayatını düzenleyip yönlendiren; aynı zamanda insan tarafından biçimlendirilen büyük bir yapı olarak tanımlanabilir. Şehirler toplum hayatının göstergesi, bir kültürün tüm yönleriyle ortaya konduğu mekânlardır. Mekân divan şiirine şehirlerle, şehirler içinde de en çok İstanbul'un anlatımıyla yansımıştır. Yüzyıllarca farklı imparatorluk ve medeniyetlere ev sahipliği yapan, onlara ait unsurlarla şekillenip zenginleşen İstanbul, Osmanlı devletinin yönetim merkezi olarak divan şiirinde özel bir yere sahiptir. İstanbul Türk şiirinin yayıldığı coğrafyada değişmeyen bir başkenttir. Gerçekten de 'payitaht' İstanbul yüzlerce yıl divan şiirinin de merkezi olmuş, Osmanlı İmparatorluğu'nun görkemi bu şiire yansımıştır. Yaptığımız taramalarda, divan şairlerinin duygularını en rahat ifade ettikleri türlerin başında gelen gazel nazım şeklinde yazılmış, İstanbul'u konu edinen ve redifi İstanbul olan 16 şiir tespit edilmiştir. Bu çalışmada İstanbul övgüsünde yazılan bu gazeller şekil ve muhteva özellikleriyle incelenip yorumlanmış, böylece divan şairlerinin gözünden İstanbul sevgisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada ilk olarak İstanbul redifiyle gazel yazan şairler kronolojik olarak sıralanmış, daha sonra gazel sahibi her şair kısaca tanıtılmıştır. Ardından gazel metinleri önce şekil sonra da muhteva yönüyle incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Divan şiiri, İstanbul, payitaht, gazel, şehir**The love of capital in divan poetry: gazels with Istanbul redif****Abstract**

Space is one of the basic elements of literary works and sometimes it has affected the human spirit and sometimes it has been shaped by humans. Space, which gains meaning and value according to the culture it is in, is a key concept that determines the meaning codes of the society and draws its boundaries. The place where the events experienced by the people and the emotions they feel is usually encountered as a city in literary works. The city, on the other hand, organizes and directs human life; it can also be defined as a large structure shaped by human beings. Cities are the indicators of social life, the places where a culture is revealed with all its aspects. The place is reflected in the divan poetry with the cities, and among the cities, the expression of Istanbul the most. Having hosted different empires and civilizations for centuries, shaped and enriched by their elements,

¹ Bu makale İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim dalında Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği danışmanlığında devam etmekte olduğum "Divan Şiirinde Mekân Algısı ve Şehir Şiirleri" adlı doktora tezinin malzemesi kullanılarak üretilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları ABD (İstanbul, Türkiye), yilmazfarasoglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5232-3624 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 09.05.2023- kabul tarihi: 20.06.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1316212]

Istanbul has a special place in divan poetry as the administrative center of the Ottoman state. Istanbul is an unchanging capital in the geography where Turkish poetry spreads. Indeed, 'payitaht' Istanbul has been the center of divan poetry for hundreds of years, and the glory of the Ottoman Empire is reflected in this poem. In our scans, 16 poems were identified, written in the form of ghazal verse, which is one of the genres in which divan poets express their feelings most easily, and which is about Istanbul and its redif is Istanbul. In this study, these ghazals written in praise of Istanbul have been examined and interpreted with their form and content features, so that the love of Istanbul from the eyes of divan poets has been tried to be revealed. In the study, firstly, the poets who wrote ghazals with Istanbul redif were listed chronologically, then each poet who owned the ghazal was briefly introduced. Then, the ghazal texts were examined first in terms of form and then in terms of content.

Keywords: Divan poetry, Istanbul, capital city, ghazal, city

1. Giriş

İnsan bilinci, zaman ve mekân düzlemlerinde varlık bulur. Kendini mekândan ayrı düşünemeyen insan öte dünyada bile kendini köşk, bahçe, köprü gibi mekânların içinde hayal eder. Mekân, insan için ihtiyaç hiyerarşisinde en üst sıralarda yer alır (Tetik, 2016: 2). İnsanla anlam kazanan mekândan kişinin toplumsal ihtiyaçları yanında fiziki ve ruhi ihtiyaçlarını da karşılaması beklenir. İnsan, davranış ve eylemleriyle mekânı biçimlendirirken bir süre sonra mekân da insan davranışları ve psikolojisi üzerinde etkili olur. Böylece mekân ve insan arasında etkileşim ortaya çıkar (Erez, 2003: 36). Mekân, insanın varlığını gerçekleştirme biçimlerinden biridir. Doğduğu andan itibaren ilişki içinde olduğu mekân aracılığıyla insan hem şahsiyetine yön verir hem de mekânı biçimlendirir (Coşkun, 2009: 236).

Sosyal bir varlık olan insan, tarih boyunca toplu yaşama ihtiyacı içinde olmuştur. Varlığını devam ettirmek için çok eski tarihlerden beri birarada yaşayan insanoğlu, zamanla bu alanları geliştirerek köy, kasaba ve şehirlere dönüştürmüştür (Karadavut, 2020: 462). Göka'nın insan hayatını yönlendirip düzenleyen, ama aynı zamanda insan tarafından biçimlendirilen en büyük yapı olarak tanımladığu şehir (2001: 157), şairin ruh dünyasını şekillendiren önemli bir basamaktır. Cansever'e göre ise şehir ahlak, sanat, felsefe ve dinî düşünceyi geliştiği; insanın dünyadaki vazifesini, varlığının anlamını tamamladığu ortamlardır. şehirler insanlara gelişimlerini en üst düzeye çıkaracak imkânlar sağlar (2010: 19).

şehirler aynı zamanda toplum hayatının birer göstergesidir. Bir toplumun yaşayış şekli, gelenekleri, kültür ve zihniyeti şehri şekillendirmenin yanında ona anlam ve ruh katar. şehrin ruhu şairin estetik bakışıyla edebî eserlere yansır. şair ve yazarların eserlerinde şehirlerin kültürü, tarihi ve sosyal yapısı; coğrafyası ve mimari özellikleri hayallerle süslenip yeniden inşa edilmekte, gelecek nesillere aktarılmaktadır. Zengin geçmişinin yanında Osmanlı devletinin de başkenti olan İstanbul, klâsik Türk edebiyatında bu anlamda önemli bir yere sahiptir. Bu çok kültürlü kadim şehir hem tezkirelerde hem de divanlarda şairlerin yetiştiği, ilim ve hüner sahiplerinin sığındığu yer olarak görülmüştür (Karadavut, 2020: 462).

Farklı medeniyetleri buluşturan şehirler o medeniyetlerin özelliklerini taşımak yanında tarihi akışın ana çizgilerini de barındırır. Böyle şehirler mekânın ve zamanın ruhunun buluştuğu keşişim noktalarını temsil eder. İstanbul bu kategoride belki de en ayrıcalıklı ve özgün şehirdir. İnsanlık tarihinin kadim-modernite-küreselleşme yönünde seyrini İstanbul kadar derinlemesine yaşamış çok az şehir vardır. İstanbul'un kadim birikimiyle, modernite ve küreselleşmeyi tüm aşama ve renkleriyle yaşayan bir şehir oluşu onu medeniyet tarihinde diğer şehirlerden ayırıp özgün bir konuma yükseltir. İstanbul'a değişik

dillerde verilen adlar ise şehrin tarihi ve coğrafi merkez oluşuna işaret olup o kültürlerin İstanbul'a yüklediği anlamın ve şehri nasıl gördüklerinin ifadesidir. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre İstanbul; Latince Bizantium, Antoninya, Alma Roma, Nova Roma (Yeni Roma), Rumca Eptalofos (Yedi Tepe), Yunancada Basilevousa (Şehirlerin Kraliçesi), Megalopolis (Büyük Şehir), Poznatyam ve Kostantiniyye, Arnavutçada Stambolli, Süryanicede Yankoviçe, İbranicede Aleksandıra, Sırpçada Pozanta, Bulgarca Konstantinov Grad (Konstantin'in şehri), Frenkçe Yağfurya, Almanca Kostantinopol, Rusça Tekurya, Çargrad (Çarların şehri), Macarca Vezendovar, Lehçe Kanaturya, Çekçe Aliyana, İsveççe Harkılban, Felemenkçe İstifanya, Fransızca Iğrandona, Portekizce Kostiyya, Arapça Kostantiniyye-i Kübra, Farsça Kayser-zemin, Hintçe Taht-ı Rûm, Moğolca Cakdurkan, Tatarca Sakalibe, Osmanlı Türkçesinde Der-saâdet, Der-aliyye, Mahrûse-i saltanat, Darü's-saltanat-ı aliyye, Âsitâne-i aliyye, Dârü'l-hilâfetü'l-aliyye, Pâyitaht-ı saltanat, Dergâh-ı mu'allâ, Südde-i sa'âdet, Dârü'l-hilâfe, Makarr-ı saltanat, İslâmbol isimleriyle anılmaktadır (Davutoğlu, ts.: 86).

Mekân şiir metinlerinde en fazla iltifat edilen unsurlardan olmuştur. Şairlerin karakterlerini dahi etkileyen bu unsurun algılanma biçiminin ortaya konması, şairin hayatı okuma ve anlamlandırma şekli hakkında bize fikir vereceği için önem arz etmektedir (Gider, 2017: 3). Klâsik Türk edebiyatının her döneminde köy, belde, şehir ve ülke isimleri gerçek yönüyle olduğu kadar dekoratif öge olarak da metinlerde yer almıştır. Şiirlerinde yer isimlerini çağrışım ögesi olarak kullanan divan şairleri ilk devirlerde gezip görmedikleri, tanımadıkları müşterek coğrafyayı geleneğin sınırları içinde çeşitli sanatlarla (tevriye, iham, cinas, teşbih, teşhis...) süsleyip zenginleştirerek sunarken; ilerleyen dönemlerde mahallileşmenin etkisiyle yaşadıkları, görev yaptıkları veya gezip gördükleri coğrafyayı eserlerinde daha sık işlemeye başlamışlardır. Şairlerin coğrafyayla ilişkisi şehrengiz, biladiye, mesair-nâme, sahil-nâme, şehir şiirleri gibi farklı türlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 18. yüzyıldan itibaren yer adlarına dayalı türlerde zenginlik görülür. Şiirlerinde müşterek ve standart coğrafyadan yaşadığı, tanıdığı coğrafyaya yönelen divan şairleri özellikle İstanbul'u ve şehrin semt, belde, liman, pazar ve mesire yerlerini konu edinen yeni türler geliştirmiştir (Kaplan, 2020: 443-446).

Tarihte birçok medeniyete beşiklik eden İstanbul, fethi sonrası Osmanlı Devleti'ne başkent olmuş, uzun süre bu özelliğini korumuştur. Kültür, sanat, devlet ve medeniyet merkezi olan İstanbul, her dönem insanları kendisine hayran bırakan bir şehir olmuştur. İstanbul coğrafi konumu, tarihi zenginliği ve doğal güzelliğiyle sadece tarih ya da coğrafya kitaplarında değil edebî eserlerde de geniş yer bulmuştur. Edebiyat tarihine bakıldığında İstanbul üzerine yazılmış sayısız eser bulmak mümkündür. Divan edebiyatı metinlerinde çok geniş yer bulan İstanbul, birçok Batılı seyyahın eserine de konu olmuştur (Yılmaz, 2020: 1-13).

On üç asır Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi olan Konstantinopolis (İstanbul) gelecek beş yüz yıl da Osmanlı Devleti'nin başkenti olacaktır. 1402'ye kadar Bursa'nın, 1402-1453 arasında Edirne'nin başkentlik yaptığı Osmanlı Devleti, yeni merkezini 1453'te Fatih'in fethiyle karalar ve denizler arasında geçit yeri olan İstanbul'a bırakmıştır (Pala, 2001: 221).

Bizantion şehri üzerine 324 yılında Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olarak kurulan İstanbul, kısa süreli Latin egemenliği dışında, 1453'teki Osmanlı fethine kadar Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur. İkinci Roma ve Yeni Roma adlarıyla da anılan Konstantinopolis, fethinden uzun bir süre sonra da resmi yazışmalarda "Konstantiniyye" adıyla anılmıştır. Bin yılı aşkın tarihinde, Bizans toprakları ve sınırları değişse de Konstantinopolis imparatorluğun idari ve dinî merkezi olmayı sürdürmüştür (Ece, 2008: 3-4). Sultan II. Mehmed, babasının ölümü sonrası 1451'de genç yaşta ikinci kez tahta çıktığında Bizans ve Batı dünyası rahat bir nefes almıştır. Kendi sorunlarıyla uğraşan Batılılar,

böyle genç ve deneyimsiz birisinin kendilerine herhangi bir tehlike oluşturacağını düşünmemiş, aksine barışçıl bir politika izleyeceğini zannetmiştir. Ancak sultan 1451’de Anadolu Hisarı karşısına bir hisar yaptırmak isteyince Bizans ve Batılılar için korkulu günler başlar. Çünkü hisar inşası, İstanbul kuşatmasının ilk adımıdır (Altan, 2017: 64-65).

İstanbul’un fethi, Türk tarihinde olduğu kadar dünya tarihinde de önemli ve tarihin akışını değiştiren bir olaydır. Bu fetihle bin yıldan fazla süredir varlığını devam ettiren Doğu Roma İmparatorluğu tarihe karışırken Osmanlı İmparatorluğu için yeni bir dönem başlamıştır. İstanbul’un alınmasıyla Osmanlı İmparatorluğu siyasi ve ekonomik anlamda giderek gücünü artırmış, 16. yüzyılın ortalarında Akdeniz havzasının tartışılmaz hâkimi ve dünya siyasetinin önde gelen aktörü olmuştur (Yavuz, 2017: 186).

2. İstanbul şehrinin tarihi

Hem Asya hem de Avrupa kıtasında topraklara sahip olan İstanbul’un kuruluşu M.Ö. 3000’li yıllara dayanır. Şehrin ilk kuruluşuna dair yaygın efsaneye göre İstanbul M.Ö. 659’da Megara kolonisi olarak kurulmuştur. Yine efsaneye göre Megaralıların başındaki komutanın adı “Byzas” olup şehrin adı buradan gelir. M.S. 196’da Roma imparatorunun oğlu Antonius Bassianus’a izafeten “Antonia” adını alan şehir, devlet merkezinin Roma’dan İstanbul’a taşınmasıyla Secunda Roma (ikinci Roma), beşinci yüzyıldan itibaren ise Nova Roma (yeni Roma) şeklinde anılmış; imparator Konstantin’in ölümü sonrasında ise Konstantinopolis (Konstantin’in şehri) ismini almıştır.

Roma imparatoru I. Konstantin 324’te Byzantion’u (İstanbul) imparatorluğun başkenti olarak seçmiş ve şehri genişletmiştir. Şehrin imar faaliyetleri onun ölümü sonrası II. Konstantin ve I. Theodosios dönemlerinde devam etmiştir. 381’de İstanbul’da toplanan II. konsille Ortodoksluk mezhebi bu şehirde kurulmuş, zamanla İstanbul Ortodoksluğun merkezi olmuştur. Şehir ilerleyen süreçte mezhep savaşlarına sahne olmuş, Ayasofya’nın yanmasıyla sonuçlanan birçok yangın ve isyan geçirmiştir. 600’lü yılların başında Avarlar ile İranlıların saldırılarına uğrayan İstanbul 669’da Emevîler, 782’de Abbasîler ve 1090’da Peçenekler tarafından alınmak istenip kuşatılmış fakat hiçbirinde başarılı olunamamıştır. 1162 yılında İmparator Manuel ve Selçuklu sultanı II. Kılıçarslan arasında imzalanan barış antlaşmasıyla (1162) İstanbul ve Anadolu topraklarında barış tesis edilmiştir. Batılı devletler Bizans’a saldırmak için bekledikleri fırsatı IV. Haçlı seferiyle (1204) yakalamış, bu süreçte İstanbul yağma edilip yakılmış; şehirde bir Latin devleti kurulmuştur. İstanbul, II. Mehmed öncesi Osmanlı devrinde I. Bayezid tarafından iki (1391 ve 1400) ve II. Murad tarafından bir (1422) kere olmak üzere toplam üç defa kuşatılmış fakat alınamamıştır (Demirkent, 2001, 205-212; Sevinç, 2023: 53; Akçay, 2021: 425).

2004 yılı Marmaray-Metro kazılarıyla İstanbul’a ilk yerleşimin M.Ö. 8000-8500 yıllarına kadar gittiği ortaya çıkmıştır. Kaynaklara göre M.Ö. 658’de kurulan şehrin ilk ismi Byzantion’dur. Şehirde bu tarihten 196 yılına kadar Megaralıların dönemi, 196-395 yılları arası Roma İmparatorluğu dönemi yaşanmış; şehir 330’da imparatorluğun başkenti olmuştur. İstanbul 395’te Roma İmparatorluğu’nun bölünmesiyle 1204’e kadar Doğu Roma, diğer adıyla Bizans İmparatorluğu’nun başkenti olarak kalmıştır. IV. Haçlı seferiyle işgale uğrayan İstanbul, 1204-1261 arası Latin Haçlı İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmıştır. 1261-1453 yılları arasında tekrar Bizans hâkimiyetine giren şehir, Türk fethi ile 1453-1923 arasında Osmanlı Devleti’nin başkenti (Payitaht) olmuştur. 1923’ten günümüze kadar da Türkiye Cumhuriyeti’nin en önemli şehri olarak varlığını sürdürmektedir (Büyükseçgin, 2021: 61).

İstanbul topografik bakımdan farklı olmakla beraber Roma’ya benzetilerek kurulmuş; Roma’daki belediye teşkilatına göre düzenlenmiş ve son ikisi sur dışında olmak üzere 14 bölgeye ayrılmıştır. On

dördüncü bölge olan Blakhernai (Ayvansaray) sonradan surların içine alınmıştır (Demirkent, 2001: 206). Megaralı komutan Byzas tarafından kurulan; Septim Sever, Konstantin ve Teodos adlı imparatorlar tarafından genişletilen “Bizans şehri” 14 bölüme ayrılmış; bu bölümler büyüyen şehirle birlikte yavaş yavaş oluşmuştur. Şehrin ilk kurulduğu alan, tarihte Akropol denilen bugün Topkapı Sarayı’nın bulunduğu 1. tepedir. Bu dönemde “Konstantin şehri” beş tepeye hâkim geniş bir kaledir. Teodos, şehrin hudutlarını daha da ilerilere götürerek 6. ve 7’nci tepeleri de çevrelemiştir. Şehrin kurulduğu tepeler: 1) Topkapı Sarayı, 2) Çemberlitaş ve civarı, 3) Beyazıt, 4) Fatih, 5) Sultan Selim, 6) Edirnekapı, 7) Altımermer tepeleridir. Yamaçları ile en geniş sahayı kaplayan Altımermer tepesidir (Ülgen, 1939: 10-11).

3. Divan Şiirinde İstanbul

Geniş imparatorluğun başkenti İstanbul, coğrafyasının sihirli güzelliği kadar, başkent olmanın sağladığı imkânlarla zenginleşen yaşantısıyla Türk şiirinin değişiminde etkili bir şehirdir. Şehrin fethiyle başlayan yeni dönemde ötedünyacı bakışın yerini, gündelik hayatın ve zevklerin aldığı görülür. Yeni dönemin yeni yaşama biçimi içinde bir Osmanlı kültürü yaratma çabasıyla mimari, müzik, tezhip, minyatür gibi alanlarda atılım görülmekte, bu yöneliş kültürün yeni bir potaya dökülmesine yol açmaktadır (Çankaya, 2016: 88).

İstanbul’un Türk şiirinde anılması, Osmanlı’nın büyük devlet özelliği kazandığı 16. yüzyıl ile başlar. Osmanlı devletinin merkezi olan İstanbul klâsik Türk edebiyatını derinden etkilemiş, doğrudan veya dolaylı olarak şairlerin temaları arasında yer almıştır. İstanbul, pek az coğrafyaya nasip olan tabii güzelliği ve çeşitli manzaralarıyla şiire konu olması yanında fethinden sonra Türk-İslâm zevkinin kazandırdığı yeni çehreyle oluşturan mimari eserleri; saray, yalı, cami, medrese, bağ ve bahçe gibi mekânlarıyla divan şiirini zenginleştirmiştir. Fetihden itibaren İstanbul için söylenen şiirlerde asırlar içinde artış görülür. Müslüman kimliği öncesinde halk edebiyatında daha çok ticari merkez veya küffar ili olarak anılan İstanbul, fetihden itibaren divan edebiyatının hem merkezi hem de ilham kaynaklarından olmuş, şehri konu alan on iki adet müstakil şehrengiz yazılmıştır (Pala, 2001: 284). Yapılan yeni bir çalışmada ise İstanbul şehrengizlerinin sayısı on dört olarak tespit edilmiştir (Karaca, 2018: 144).

İstanbul klâsik Türk şiirinde cennet misali güzelliği, havası ve suyunun letafeti, güzellerinin benzersizliği; Türkçesinin akıcılığı, bir ilim, ticaret ve eğlence merkezi olması bakımından ele alınmış; semt, meydan, liman ve mesire yerleriyle anılmıştır (Yeniterzi, 2009: 317). İstanbul, divan şiirinde bütün yönleriyle en fazla yer bulan şehirlerdendir. *Ahmed Paşa, Aynî, Avnî, Zâtî, Bâkî, Nihânî, Zihnî, Sirozlu Sâdi, Yahyâ Efendi, Koca Nişancı, Şeyhülislâm Yahyâ, Nâbî, Vecdî, Fasîhî, Nef’î, Şeyh Gâlib, Nedîm, Nahîfî, Esrâr Dede, Enderunlu Vâsıf* gibi şairler, İstanbul’u şiirlerinin önemli bir teması olarak işlemişlerdir (Kaplan, 1999: 42- 45).

Klâsik Türk şiirinde İstanbul güç ve medeniyetin, din ve halifelüğün, tarih ve kültürün, doğal güzelliğiyle zevk ve safa meclislerinin simgesidir. İki kıtayı birleştiren su yolu üzerinde bulunan İstanbul, tarihin her döneminde jeopolitik açıdan dikkat çeken, yüzlerce uygarlığın doğup batmasına tanıklık etmiş bir kenttir. Ayrıca İstanbul, Yavuz Sultan Selim’den itibaren halife unvanının kullanılmasıyla bir kutsiyet kazanmıştır. Çünkü halife olan sultanın yaşadığı yer Osmanlı başkenti İstanbul’dur. Şehrin manevi kurucusu Eyüp Sultan’dan itibaren, özellikle fetihden sonra İstanbul’da yaşayan, İstanbul’a gelen dinî şahsiyetlerin varlığı şehre sinmiş; cami, medrese, türbeleri hatta sokak, cadde ve semtleri bu şahısların isimleriyle anılmıştır (Sevinç, 2023: 54-56).

15. yüzyıl şairi Karamanlı Aynî'nin (ö. 1490-1494?) murabbası, İstanbul'un anıldığı ilk metinlerden kabul edilir. Aynî, “*Şehr-i a‘zam kim binâsı gerçi mâ vü tindedür / Yâ anun üstindedür cennet yahud altındadır*” (Akay, 1997: 201) mısralarıyla başlayan murabbasında cennetin İstanbul’un altında veya üstünde olduğunu ifade eder. Şehrin fatihi, Avnî mahlaş II. Mehmed’de (ö. 1481) İstanbul’u anlatan şairlerdendir. “*Bağlamaz firdüse gönlinü Kalata’yı gören / Servi anmaz anda ol serv-i dil-ârâyı gören / Kâfir olur ey Müselmanlar o tersâyı gören*” (Doğan, 2014: 446) dizeleri sultanın İstanbul ve özellikle Galata’ya olan tutkusunu açıklar.

Tâcizâde Ca‘fer Çelebi (ö. 1515) *Hevesnâme* adlı eserinin “Vasf-ı Hıttâ-i İslâmbol” başlıklı bölümünde “sevâd-ı a‘zam” (büyük şehir) olarak andığı İstanbul’u bize gönülleri alan cennet misali bahçeleriyle, dünyada eşsiz benzersiz bir şehir olarak tanıtmaktadır:

Sevâd-ı a‘zam-ı Kostantiniyye
Hamahu’llâhu ‘an-küllîl-beliyye
(...)
Güzellikde nazîri yok cihânda
Misâli gelmemiş devr-i zamânda
(...)
Güzel yirler dilârâ buk‘alardur
Kamu cennet misâli ravzaldur (Sungur, 1998: 194-195)

Hayalî (ö. 1523) ise *Edrine* redifli gazelinde, Edirne İstanbul kıyaslaması yapar. Şair Edirne’nin meşhur gül sularını, İstanbul’un güzelliğini duyan Edirne güzellerinin ağzından akan suyla açıklar. Edirne’den ayrılmak isteyen şair, toprak olup rüzgâr tarafından İstanbul’a taşınmayı arzulamaktadır:

İşidüp vasfın Sitanbul’un çemende goncası
Ağzı suyun akıdup budur gülâb-ı Edrine

Rûzigâr ile Sitanbul’a gubârum erse ger
Eyler idüm cismümi yârân türâb-ı Edrine (Tarlan, 1945: 362)

Balhkesirli Zatî (ö. 1547) bir gazelindeki “*Hüsn ile mecmû‘-ı ‘âlemde çıkarmışdur ‘alem / Tahtı ol şâh-ı cemâlün behcet İstanbul’udur*” (Tarlan, 1967: 140) beytiyle İstanbul’u güzellik sultanı padişahın yaşadığı başkent olarak tanımlar. Şairliği yanında iyi nesir ustası olan Rumelili Za‘îfî (ö. 1557) İstanbul’dan uzaktayken yazdığı “*Gönüller ahcı sîmîn-bedenler çok bu yirlerde / Velî İstanbul’un gitmez hayâlî gözlerümden hiç*” (Akarsu, 1989: 61) beytinde bulunduğu yerdeki güzellerin çokluğuna rağmen İstanbul’u unutamadığını belirtir.

Edirneli Nazmî (ö. 1559 sonrası) “*Görsün İstanbul’ı şol hûb melek-veşle ile / Görmek isterse o kim cenneti hürîler ile*” (Üst, 2018: 3142) beytiyle İstanbul güzellerini cennet hurileriyle eş tutar. Sehâbî (ö. 1564) ise güzelleriyle meşhur bir cennet olarak tanımladığı Çin ile İstanbul’u kıyasladığı beytinde yine İstanbul’un eşsiz güzellerine vurgu yapar: “*Nigâristân-ı Çin kim anılır bâğ-ı İrem birle / İbâretdür Sehâbî gâlibâ şehr-i Sitanbul’dan*” (Bayak, 2017: 136).

Bursalı Celilî (ö. 1569) “*Nice kurtarsın dil ü dînin Celilî dostlar / Râh-zendür çün şarâb u şâhidi İstanbul’un*” (Nas, 2018: 159) beytinde İstanbul’un güzelleri, işret meclisleri ve şarabından

vazgeçilemeyeceğini dile getirir. 16. yüzyıl tezkire yazarı Latîfî (ö. 1582) ise *Evsâf-ı İstanbul* adlı eserinde şehri benzersiz güzelliğiyle cennete benzetir. Öyle ki huriler İstanbul'u görse cenneti bırakıp İstanbul'a gelmek isteyecektir:

Letâfetde nazîri yokdur elhak
Nazîrin ehl-i ahvel görmüş ancak

İrem bâğı budur der hep görenler
Ki çıkmak istemez ana girenler
(...)
Bu makâmı ger görürse hûrîler uçmaktan
Koyalar uçmağı bu uçmağa uçmağ isteye (Akçay, 2021: 417)

Taşlıcalı Yahyâ (ö. 1582) ise *Şehrengiz-i İstanbul* adlı eserinde eğlence yeri olarak nitelediği İstanbul'un her evini Beyt-i Ma'mûr'a (Ka'be), konak ve yalılarını da cennet kasırlarına benzetir. Şaire göre İstanbul, tüm güzellikleriyle gül bahçeleriyle süslü bir cennet gibidir:

Husûsâ işbu şehri-i 'işret-âbâd
Olupdur şehri-i İstanbul ana ad

Ne şehri ol kim anun her beyti ma'mûr
Kusûrın bildi cennetden görüp hûr

Bahârî bâğ-ı cennetden numûne
Açılıp gülsitâmı gûne gûne (Çavuşoğlu, 1977: 252)

Cemalî (ö. 1584) *Şehrengiz-i İstanbul*'unda denizle iç içe, güzellerle süslü diye tarif ettiği İstanbul'u cennete benzetir ve güzelliğiyle anılan Mısır ve Şam' a olan üstünlüğünü vurgular:

Leb-i deryâ vü servistân ü zibâ
Budur firdevse ger var-ise hemtâ

Kosan bir gûşesinde Mısır u Şâm'ı
Cihân turdukça anılmazdı nâmı (Eren, 2012: 221)

Hoca Sa'deddin Efendi (ö. 1599) taşı toprağı altın olan İstanbul'un benzersiz güzelliğini "*Aceb yer var mı İstanbul'a benzer / Ki yeksân ola anda hâk ile zer*" (Çelebi, 2015: 61) beytiyle dile getirir. Bu yüzyılın diğer tezkire yazarı Gelibolulu Âlî (ö. 1600) "*Kasîde der-vasf-ı İstanbul*" başlıklı kasidesinde "*Ulemâsı fuzelâsı şu 'arâsı çokdur / Ukalâ bahrıdır ol fazl u hüner deryâsı*" (Aksoyak, 2018: 378) beytiyle devletin başkenti ve kültür merkezi İstanbul'un bilgi ve yetenek sahibi âlim, şair ve sanatkârlar şehri olduğunu vurgular.

İstanbul şairi Bâkî (ö. 1600) ise "*Reh-i mey-hâneyi kat' itdi tîg-i kahrı sultânun / Su gibi arasın kesdi Sitanbul u Kalata'nun*" (Küçük, ts.: 198) beytiyle Kanunî'nin koyduğu içki yasağıyla eğlence yeri Galata'ya gidişin zorlaştığını belirterek şehir yaşantısından örnek verir. Bâkî ayrıca iki gazelinin matla

beyitlerinde şehrin güzellerinden bahseder. şair “*Serv-kâmetler iki yanın alurlar yolun / Râh-ı gülzâre döner yolları İstanbul’un*” ve “*Dil-rübâlarla ‘aceb kesreti var her yolun / Geçemez hûblarından gönül İstanbul’un*” (Küçük, ts.: 193-194) beyitleriyle İstanbul’un benzersiz güzellerle övülmeye layık olduğunu vurgulamaktadır.

17. yüzyılın sultan şairlerinden Bahtî mahlashı I. Ahmed (ö. 1617) bir gazelinde eski başkent Edirne ile kıyasladığı İstanbul’u “*Edirne şehri gibi gerçi şehr-i bî-bedel olmaz / Yine ammâ bu dünyâda Sitanbul’a bedel olmaz*” beytiyle daha üstün tutar (Kayaalp, 2019: 54). Nev’izâde Atayî (ö. 1635)’nin; “*Atâyî ben geçerdüm Rûm ilinün merhabâsından / Irakdan seyr idebilsem civânân-ı Sitanbul’ı*” (Karaköse, 2017: 254) beyti ise İstanbul ve eşsiz güzellerine övgüdür. Tâlib (ö. 1674); “*Şehr-i Sitanbul dil-beri Yûsuf müdür yâhud perî / Tâ devr-i Âdem’den beri müstağrik-ı nâz u na’im*” (Şahin, 2009: 90) beytiyle, Hz. Yusuf’a benzettiği peri yüzlü İstanbul güzellerinin naz ve işeye düşkünlüğünü anlatır. Vecdî (ö. 1661) ise İstanbul güzellerine harcamak için Karun hazinelerinin bile yetmeyeceğini söyler: “*Hûbân-ı Sitanbul’a yetişmez yine Vecdî / Bezl itmege sermâye-i Kârûn ele girse*” (Mermer, 2002: 134).

Nabî (ö. 1712), *Hayriyye* adlı mesnevisinin “Der-beyân-ı Şeref-i İstanbul” başlıklı kısmında ilim ve marifet, izzet ve şeref şehri diye tanıttığı İstanbul’dan başka bir yerde yaşamının, ömrü boşa geçirmek olduğunu söyler. Felek ne kadar dönerse dönsün âlemde ona benzer bir şehir bulamayacaktır:

‘İlm ile ma’rifete cây-ı kabûl
Olmaz illâ ki meger İstanbul

Oлмаға мiве-гор-ı bağ-ı hüner
Olmaya şehr-i Sitanbul kadar

İtsün İstanbul’ı Allah ma’ mûr
Andadur cümle ma’ ‘âli-i umûr
(...)

Andadur mertebe-i ‘izz u şeref
Gayri yirlerde olur ‘ömr telef
(...)

Ne kadar ‘âlemi devr itse sipih
Bulmaz İstanbul’a benzer bir şehr

(Kaplan, 2019: 72-73)

Dürrî Ahmed Efendi (ö. 1722), bir gazelinin “*Ulûm-ı âlemi tahsîle besdür İstanbul / Diyâr-ı Basra vü Mısır u Haleb dimek ne dimek*” (Vural, 2020: 136) beytinde İstanbul’un ilim ve kültür merkezi oluşunu tekrarlar. Nedîm’in (ö. 1730) şiirleri ise İstanbul’un en görkemli şekilde yansıdığı yerlerdir. Lale Devri İstanbul’unun kasır ve yalıları, bayram ve düğünleri; zevk ve neşesi, tabii ve mimari güzellikleriyle onun şiirinde okunabilir. Nedîm “*Bu şehr-i Sitanbul ki bî misl ü behâdır / Bir sengine yekpare ‘Acem mülkü fedâdır*” (Macit: 2012: 92) dizeleriyle başlayan meşhur kasidesinde İstanbul’un güzellikte tüm İran ülkesine, hatta dünyaya bedel olduğunu veciz şekilde anlatır. Arpaeminizâde Mustafa Samî (ö. 1734), Edirne ve İstanbul’u kıyasladığı “*Hâkinün bil şeref-i kadrini kim Edrine’nün / Ka’beden evvel olur secdesi İstanbul’a*” (Kutlar, 2004: 376) beytinde, İstanbul’u Edirne’nin Ka’be’si olarak niteler.

Nahifî (ö. 1738) ise “*Sıfâhân’a dinür nısf-ı cihândur / Sitanbul’un da nısfı İsfahân’dur*” (Aypay, 1992: 712) beytiyle, dünya yarısı denilen İsfahan’ın ancak İstanbul’un yarısı edeceğini; dolayısıyla İstanbul’u dünyaya bedel gördüğünü dile getirir. Halimî (ö. 1759), “*Âsitâne*” adıyla andığı İstanbul’un benzersizliğini, buranın farklı bir dünya olduğunu şöyle belirtir: “*Olmaz Halimî misl-i nazîr Âsitâne’ye / Bu bir ‘acib ü nakş-ı diğer kâr-hânedür*” (Çağlı, 1998: 128). Hâzık (ö. 1763) ise İstanbul kadar hayattan tat alınan başka bir yerin olamayacağını belirterek bu şehirden ayrılmaya niyeti olmadığını vurgular: “*Hak nasib eyler ise bir dahi çıkmam Hâzık / Yok Sitanbul kadar cây-i mezâk icrâda*” (Güfta, 1992).

Sünbülzâde Vehbî (ö. 1809); “*Yâd eder va’zında hûrî kızların pek şevk ile / Şeyhi zen-dost eylemiş İstanbul’un mekkâresi*” (Yenikale, 2012: 517) beytiyle vaazlarında hurilerden bahseden şeyhin bile, hilekâr İstanbul güzellerine olan zaafını vurgular. Re’fet Mehmed (ö. 1813) ise gönül yağmalayan İstanbul güzellerini Tatar askerlerine benzetir: “*Dil-i sad pâremi yağmaya verdim aldılar gitdi / Sitanbul’un ‘aceb Tatar-meşreb dil-rübâsı var*” (Tari, 2011: 82).

Enderunlu Vasıf (ö. 1824) “*Ya şûh-ı sitem-kâr ya hercâyîdür elbet / Ümmîd-i vefâ itme Sitanbul güzelinden*” (Gürel, 2007) beytiyle İstanbul güzellerini vefasız, hercai; sözünde durmayan, zalimler olarak resmeder. Keçecizâde İzzet Molla (ö. 1829) ise “*Nazm-ı ‘İzzet’le Sitanbul oldu reşk-i her diyâr / Tâlib-i ma’nâ olan elbette Âmül’den geçer*” (Ceylan ve Yılmaz 2005) beytiyle hem kendi şiirlerinin İstanbul gibi kıskanıldığını, hem de şiirlerinin İstanbul’a güzellik kattığını ifade ederek şiir gücünü över. Sa’dullah İzzet (ö. 1855) ise “*Hûb-rûyân-ı Sitanbul’u görüp nûr gibi / Dîdeler de atılırlar dil-i mecbûr gibi*” (Atik, 2016) beytiyle yine şehrin gönül alan güzellerine vurgu yapar.

Divan şiirine derin izler bırakan İstanbul, son dönem Türk şiirinde de önemli bir mekân ögesi olarak yerini alır. İstanbul şairi Yahya Kemal, şehri “*bizi biz yapan değerler manzumesinin simgesi, Türk’ün hülasası ve hayal şehir*” ifadeleriyle tanımlar (Apaydın, 2013: 2). Kemal’e göre “*İstanbul bütün bir vatan demektir; Türk dehasının yarattığı bir harikadır. İstanbul, din, sanat, kültür, mimari ve öteki bütün güzellik unsurlarına kucak açmış hâliyle, vatanın sembolüdür; kültür ve medeniyetimizin özü, millî şahsiyetimizin ifadesidir*” (Çakmakçı, 2020: 5). Tevfik Fikret ise “Sis” şiirinde “*bin kocadan arta kalan bâkire*” diye nitelediği İstanbul’un tarih boyunca gözde bir şehir oluşuna atıf yapar. Tanpınar, İstanbul’un geçmiş medeniyetlerin izleriyle oluşan tarihî silüeti ve mimari zenginliğini “*kendisini mimari üslubuna bu kadar teslim etmiş şehir pek azdır*” ifadeleriyle özetler (Çankaya, 2016: 91-95). Necip Fazıl ise İstanbul sevgisini “*Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar / Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar*” mısralarıyla ölümsüzleştirir (Sevinç, 2023: 54-56).

4. Şair Tezkireleri ve Biyografi Kaynaklarında İstanbul

Klâsik Türk Edebiyatında şairlerin adı, mahlası, ailesi, öğrenim durumu, mesleği, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi veren biyografilerin topluca bulunduğu eserlere şair tezkireleri denir (İsen, 1997: 28). İsen, divan şiiri ile İstanbul ilişkisini ele aldığı bir makalesinde divan şiirini şehir edebiyatı olarak tanımlayarak edebiyatın şehir vasfı kazanmış ortamlarda gelişip serpildiğini vurgular. İsen, divan edebiyatı mensuplarının çoğunun şehirlerde doğup büyümüş, eğitimlerini buralarda almış kişiler olduğunu belirtir. Şairlerin doğum yerleri açısından tezkireler bazında yaptığı araştırmada İstanbul’un 609 divan şairi çıkarmasıyla diğer şehirlere oranla rakipsiz bir konumda olduğunu belirtir (2000: 1-3).

Tezkirelerde şairler tanıtılırken memleketleri de özellikle belirtilir ve o şehir hakkında açıklayıcı ifadeler yer verilir. Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına başkentlik yapan, tarih boyunca insanların hayallerini süsleyen İstanbul da tezkire yazarları tarafından “İstanbul” imlası yanında

“İslâmbol” ve “Kostantiniyye” isimleriyle de anılmaktadır. Şehir ayrıca “Belde-i tayyibe³; Dârü’l-devle, Dârü’l-mülk, Dârü’s-saltana; Dârü’l-emân (emniyetli, güvenli yer); Dârü’l-hilâfet (hilafet merkezi); Mahmiyye (büyük şehir) ve Mahrûsa (büyük şehir)” unvanlarıyla anılmıştır (Aydın, 2017: 44-46).

İstanbul, dünyaya hâkim bir mevkide, yedi tepe üzerine kurulmuştur. Dünyada İstanbul gibi her iki yakası farklı kıtalarda olan bir başka şehir yoktur. Osmanlı döneminde şehir, Nefs-i İstanbul, Galata, Üsküdar ve Eyüb kadılıklarına bölünerek idare edilmiştir. Eski tarihçilere ve bütün seyyahlara göre kâinatın en güzel yerindedir. İstanbul İslâm’ın merkezi ve başkent olarak Osmanlı devletinin her döneminde sanat ve kültür merkezi olma vasfını korumuştur. Şair tezkireleri içinde Kınalızâde Hasan Çelebi’nin *Tezkiretü’ş-şu‘arâ’sı* şairlerin doğum ve yerleşim yerleriyle ilgili yaptığı ayrıntılı tarif ve tasvirlerle diğer tezkirelerden ayrılır. İstanbul, Kınalızâde tezkiresinde saltanat makamı; faziletli, bilgili kişilerin yaşadığı ilim ve irfan yeri; sosyo-kültürel yapısı ve zenginliğiyle İslâm’ın merkezi; misk gibi havası, şerbet gibi suyu, latif iklimi; gökyüzü gibi yüksek kale, sur ve kubbeleri; İrem bahçesini ve Seba ülkesini kaskandıracak derecede güzel tabiatıyla tasvir edilmiş; herkesin güzelliğiyle tanıdığı; bağ, bahçe ve bostanlarla süslü; aklın alamayacağı güzellikte bir belde olduğu vurgulanmış; güneşe, cennete, melek yüzlü sevgiliye benzetilerek şehrin XVI. yüzyılda nasıl bir sosyo-kültürel zenginliğe, coğrafi güzelliğe, siyasî konum ve imkânlara sahip olduğu ifade edilmiştir. Eserde İstanbul, buralı 23 şairin biyografisi anlatılırken *dârü’l-emân*, *mecma‘ü’l-fühul*, *dârü’s-saltanat*, *kubbetü’l-islâm*, *ümmü’d-dünyâ ve mecma‘-ı erbâb-ı irfân* vasıflarıyla ele alınmıştır. Ayrıca tezkirede medeniyetler beşiği İstanbul için büyük şehir manasına *sevâd-ı a‘zam* ifadesi de sıkça kullanılır (Eyduran, 2000: 31).

5. İstanbul Redifiyle Şiir Yazan Şairler ve Şiirleri

5. 1. Yetîm (ö. 1553)

Divanında İstanbul redifli şiir bulunan ilk şair, gazelinin redifinde İstanbul ile Galata’yı da zikreden Yetîm’dir. İstanbullu olan şairin asıl adı Ali olup Yetîmî veya Yetîm Ali Çelebi olarak anılır. Babası II. Bayezid ve I. Selim devirlerinde yirmi yıl turnacıbaşlık yapan Mehmed adlı bir zattır. Şair babasının yardımıyla yeniçeri ocağına katılmış, bir süre sonra içkiye düşkünlüğü sebebiyle ordudan ayrılmıştır (Göre, 2013). Hayatının ilerleyen yıllarında tasavvufa yönelen Yetîm, âlim ve şair Karamanlı Şeyh Cemâleddin Efendi’ye derviş olup on beş yıl hizmetinde bulunmuş, 1533’te şeyhinin ölümü ve Sütlüce’ye defni sonrası onun mezarı yakınında bir ev olarak inzivaya çekilmiştir. Geçim sıkıntısı içindeyken tersane kâatibi Seydî Ali Reis (ö.1562) Yetîm’i himayesine almış, birlikte Güney İtalya’da Pulya ve Preveze deniz savaşlarına katılmışlardır. Yetîm, Kanunî Sultan Süleyman’a sunduğu bir mesneviyle silahdar bölüğüne alınmış, padişah maiyetinde birçok sefere katılmıştır.

Barbaros Hayreddin Paşa, Seydî Ali Reis aracılığıyla Yetîm’in şiirdeki yeteneğini farkedip beş bin akçe ile kendi fetih ve gazalarını şiirleştirme görevi vermiştir. Yetîm, bu görevdeyken 2000 beyit kadar şiir yazmış, Hayreddin Paşa’nın vefatıyla kitap yarım kalmıştır. Yetîm 1553 yılında vefat etmiştir. Sefere çıkmış gemici bir şair olan Yetîm’in edebî kişiliğinin en ilginç yanı, gemici terimlerini kullandığı şiirleridir. Yetîm, Agehî ile birlikte divan şiirinde gemici terimleriyle şiir yazan şairlerin öncülerindendir (Aktaş, 1996: 11; Göre, 2005: 258).

³ Güzel ve hoş yer anlamına gelir. Bu unvanın İstanbul için kullanımı, Sebe suresinin 15. ayetindeki “beldetün tayyibetün” ifadesinin ilm-i cifirdeki değerinin 857 olmasından dolayıdır (İnalçık 2001: 220). Hicri takvimde 857, Miladi 1453 yılını gösterir.

Yetim'in gazeli beş beyit uzunluğunda, aruzun "Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün" vezni ile yazılmıştır. Manzumede yalnız "m" revî harfinin tekrarıyla mücerred kafiye oluşturulmuş, "-dür Kalatayile İstanbul" şeklinde redif kullanılmıştır. Yetim'in gazeli şu şekildedir:

İki şehir-i mu'azzamdur Kalatayile İstanbul
Hakikatde dü-'âlemdür Kalatayile İstanbul

Safâ vü Merve hakkıyçün her iklimün tavâfında
Niyâz itdükçe kiblemdür Kalatayile İstanbul

Yire el arkasın koyup cihân-dîde olanlar dir
Gök altında müsellemdür Kalatayile İstanbul

Esâs-ı 'âleme gelse tezelzül gam yimez gönüm
Bilür anı ki muhkemdür Kalatayile İstanbul

Hevâ-yı Belh idüp mürşid dilersen ey Yetim el-Hak
Per-i İbrâhîm Edhem'dür Kalatayile İstanbul (Aktaş, 1996: 381; 115 numaralı gazel)

Bir İstanbul âşığı olan Yetim gazeline şiir boyunca İstanbul ile birlikte andığı Galata'yı överek başlar. Şaire göre büyüklükleriyle muazzam olan bu iki şehir aslında bambaşka iki dünyayı temsil eder. Şair ikinci beyitteyse dünya şehirlerinin Ka'be'si olarak nitelediği İstanbul'un eşsiz konumu ve güzelliğine vurgu yapar. Üçüncü beyitte şehrin dünya üzerindeki merkezî konumuna vurgu yapılarak İstanbul'un dünyanın merkezi olduğu ifade edilir. Şair dördüncü beyitte şehrin sağlam konumunu titreme ve zelzelelerin yıkamayacağını vurgulayarak belki de meşhur depremlerine bir gönderme yapar. Yetim, şehrin manevî yönüne değindiği son beyitte İstanbul'u, Horasan-Belhli sûfi İbrahim Edhem'in memleketine benzeterek şiirini tamamlar.

5. 2. Sebzî (ö. 1566 öncesi)

İstanbulu olan şairin asıl adı Hüseyin'dir. Kaynaklar, Kanunî dönemi şairi olduğunu ifade edip hafızlığını ve sesinin güzelliğini vurgular. Âlim ve hâfız bir zat olan Sebzî, zamanın ilimlerini tahsil etmiş, sonradan şiire heves etmiştir. Asıl mesleği imamlık olan şairin ölüm tarihi kaynaklarda belirtilmez. Nâil Tuman ve Mehmed Süreyyâ, Sebzî'nin Kanunî devrinde vefat ettiğini söylemekle yetinir. Bilinen tek eseri *Divan*'ı olan Sebzî, bir gazel şairidir. Tezkirelerde sanatından övgüyle bahsedilen Sebzî'nin sade ve akıcı bir dille sanatlı şiirler söylediği belirtilir. Âşık Çelebi, Sebzî'nin nazire söylemekteki ustalığına değinir ki divanındaki 126 nazire, onun bu konudaki ustalığını göstermektedir (Yekbaş, 2013).

Sebzî'nin dört beyitli nâ-tamam gazeli de aruzun "Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün" vezni ile yazılmıştır. "â" sesiyle mücerred kafiye, "-dur İstanbul" kelimesi ile redif oluşturulan gazelin metni şöyledir:

Şehirler gülsitânında gül-i ra'nâdur **İstanbul**
Galata Üsküdar gibi degül zîbâdur **İstanbul**

Bir olmuş hûri vü gılmânlar ile kasr-ı cennetdür
Letâfet-kâmı garrâlar ile garrâdur **İstanbul**

Getürsün ayağı deryâ yüzini eylesek seyrân
Gam u gussa olur zâ'il ferah-efzâdur **İstanbul**

Haleb'le Mısır'ı vu şâm'ı temâşâ eyleyenler dir
şehirler kalmadı seyr eyledük a'lâdur **İstanbul** (Yekbaş, 2011: 523; 491 numaralı gazel)

İlk beytinde şehirleri gül bahçesine benzeten Sebzi, İstanbul'u bu bahçedeki taptaze, alımlı bir gül olarak niteler. Öyle ki İstanbul güzellikte Galata ve Üsküdar ile kıyaslanamayacak kadar farklı, onlardan üstün bir yerdir. İkinci beyitte de İstanbul'u övmeyi sürdüren şair şehri içinde huri ve gılman misali insanların gezdiiği bir cennet köşküne; süslü, gösterişli bir güzellik kaynağına benzetilir. Üçüncü beyitte şehrin deniz ve boğazla iç içe oluşu, görenlere ferahlık veren, keder ve sıkıntılarını unutturan bir mesire yeri olduğu vurgulanır. şair son beyitte ise İstanbul'un güzelliiğiyle öne çıkmış Haleb, şam ve Mısır gibi şehirlerden bile daha üstün olduğunu vurgulayarak şiiri bitirir.

5. 3. Livâyî (ö. 1566 sonrası)

Divanında İstanbul redifli gazel bulunan üçüncü şair Livâyî'dir. Asıl adı Hızır olan şair, kuloğullarından yani baba mesleğini devam ettiren bir yeniçeridir. Kanunî dönemi şairlerinden olan Livâyî İstanbullu'dur. Yeniçerilikteki alemdarlık görevi sebebiyle kendisine Livâyî mahlasını seçmiştir. Kaynaklarda hayatı hakkında çok az bilgi bulunan Livâyî, gayet başarılı şiirler yazmasına rağmen XVI. yüzyılın önde gelen şairlerinin gölgesinde kalmış, pek tanınmamıştır. Yeniçeriliği döneminde zihnî rahatsızlıkları sebebiyle uzun süre bimarhânedede kalmış, ulufe verilerek emekli edilmiştir. Kaynaklar Livâyî'nin iyi bir hattat olduğunu da belirtir. Açık Çelebi, Livâyî'nin şiir ve inşadaki ustalığını över. Ölüm tarihi bilinmeyen şairin Açık Çelebi'nin tezkiresini yazdığı tarihte (1566) hayatta olduğu anlaşılmaktadır (Seyhan, 2002: 4-10; Köksal, 2013).

Livâyî'nin 7 beyitli gazeli de diğer şiirler gibi aruzun "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün" vezni ile yazılmıştır. Manzumede "n" revî harfinin tekrarıyla mücerred kafiye, "-dür İstanbul" kelimesiyle de redif yapılır. Son beyitte mahlasını söyleyen Livâyî'nin gazeli şu şekildedir:

Güzeller yüzi nûrından açık rûşendür **İstambul**
Cemâl-i şehriyâr-ile müşerref şendür **İstambul**

Süleymâniye-i şâhidür anda cennetü'l-firdevs
Perîler mecma'ı cem'iyet-i her fenndür **İstambul**

Serây-ı Üsküdâr-ile Serây-ı nev miyânında
Açılmış rûy-i deryâda bir ak yelkendür **İstambul**

İhâta eylemişdür genc-i mâl-i pâdişâhı ol
Yedi başlu iki dümlü yatur evrendür **İstambul**

Cihân yüzinde hâl-i heft-kişverdür desem lâyk
Bedeldür rub'-ı meskûna 'aceb meskendür **İstambul**

'Arûs-ı heft-kişverdür ki her sûyi gelincikdür
Edirne Bursa kızları müzeyyen zendür **İstambul**

Livâyî nısf-ı dünyâdur içindedür bütün 'âlem
Toludur cünd-i İslâm ile bir me'mendür **İstambul** (Seyhan, 2002: 355; 281 numaralı gazel)

Livâyî, gazelinin ilk beytinde İstanbul'u aydınlık, şen bir şehir olarak tanıtır. Nur yüzlü güzellere sahip İstanbul, taht merkezi oluşuyla padişahın oturduğu şerefli bir şehirdir. Şair ikinci beyitte ise devrin padişahı Kanunî Sultan Süleyman'a övgüler sunarak onun sayesinde İstanbul'un firdevs cennetlerine döndüğünü söyler. İstanbul, peri misali güzellerin toplandığı; kültürlü, görgülü insanların yaşadığı bir yerdir. Üçüncü beyitte İstanbul denize bakan Üsküdar ve Topkapı sarayları arasından boğaz sularında akıp giden beyaz bir yelkene benzetilerek denizle iç içe oluşu ve eşsiz güzelliği vurgulanır. Dördüncü beyitte ise İstanbul, başkent oluşuyla padişah ve hazinelerini koruyan güçlü, yedi başlı bir deve benzetilerek yüceltilir. Beşinci beyitte yedi iklim üzerindeki şehirler içinde en güzeli olduğu vurgulanan İstanbul'un tüm dünyaya bedel olduğu söylenir. Altıncı beyitte şair yedi memleketin eşsiz gelini olarak tanıttığı İstanbul'u kendisinden önceki başkentler Bursa ve Edirne ile kıyaslayarak onlardan daha güzel ve değerli olduğunu vurgular. Şiirin son beytinde de İstanbul övgüleri devam eder. İstanbul kıymet olarak dünyanın yarısına bedel, âlemi içine alan bir şehir; güçlü ordusuyla düşmana korku, dosta güven veren emin bir beldedir.

5. 4. Mahmûd b. Mustafa (ö. 1596 sonrası)

İstanbul redifli gazel yazan bir diğer şair Mahmûd b. Mustafa'dır. Şair hakkında *Sicill-i Osmanî*'de, Sinan Paşa mensubu olduğu, onun sadaretinde tezkireci olarak çalışıp önce şehremini sonra Anadolu defterdarı olduğu, III. Mehmed devri başlarında (1595-1603) vefat ettiği kayıtlıdır (Akbayar 1996: 909). İstanbul'da doğan Mahmûd Efendi, Kanunî döneminin Koca Nişancı'sı ünlü devlet adamı Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin oğludur. Uzunçarşılı yazısı güzel olan şairin babasının eserlerini istinsah ettiğini, Süleymaniye Camii için de tarih kit'ası yazdığını belirtir (1958: 418).

Kaynaklarda kendisine yer verilmeyen şair hakkındaki bilgilere divanından ulaşılır. Şair, Bosna ve Karaman'da defterdarlık yapmış, iki yıl da Siyavuş Paşa tarafından getirildiği tezkirecilik görevinde bulunmuştur. Karaman defterdarı iken Yanık ve Eğri kalelerinin fethinde bulunmuş, dört yıl süren bu seferde tüfikle yaralanıp kıymetli eşyalarını kaybetmiştir. Eğri'nin fethine yazdığı manzume ölüm tarihinin 1596 sonrası olduğunu gösterir (Erdoğan, 2012: 301-308). *Divan ve Gencine-i Letâif* olmak üzere iki eseri vardır (Yılmaz, 2015).

Mahmûd b. Mustafa'nın on beş beyitlik gazeli tüm şiirler içinde en uzun olandır. Şiirde aruzun "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün" vezni kullanılmıştır. Manzumede uzun a "â" sesi ile mücerred kafiye; "-sı Sitanbul'un" kelimesiyle de redif yapılmıştır. Gazel metni şu şekildedir:

İrem bâğ'dur etrâf-ı dilârâsı **Sitanbul'un**
Behişt-i 'adndür sahn-ı musaffâsı **Sitanbul'un**

Safâ vü Merve hakkı Ka'be-i 'ulyâ-yı tâ'atdür
Makâm-ı Kuds ü Aksâ Ayasofyâ'sı **Sitanbul'un**

Civârında mezâr-ı Hazret-i Eyyûb-ı Ensârî
Cinân sahnına benzerdür ol arası **Sitanbul'un**

Ber ü bahrini câmi'dür cihân içre nazîri yok
Hemîn dünyâyı görmekdür temâşası **Sitanbul'un**

Sıfâhân u Horâsân Yezd ü Tebrîz ü Semerkand'e
Ber-â-berdür sevâd-ı 'ibret-efzâsı **Sitanbul'un**

Bu Şehr-i 'âlem-ârânun irişdürmeğe ahbârın
Tolaşmış Őark u garba cümle deryâsı **Sitanbul'un**

Binâ-yı Ehrimân u Somnât u tâk-ı Kısra'dan
Mu'allâdur Őerefde burc-ı bâlâsı **Sitanbul'un**

Gören âdem girürse ravza-i Rıdvân'a cennetde
Dahı gitmeye başından temennâsı **Sitanbul'un**

Hilâl-ebri vü nergis-'ayn u gül-hadd ü kamer-peyker
Hümâyûn-çehrelerdür mâh-sîmâsı **Sitanbul'un**

Hırâmân olsa nâz ile baş eğmez Şâh-ı Tûbâ'ya
Bülend ü müntehâdur serv-i ra'nâsı **Sitanbul'un**

Mesîhâ-leb büt-endâm u çelîpâ-zülf sanemlerden
Firengistân'a dönmişdür Kalâtâ'sı **Sitanbul'un**

Siyeh-kâkûl benefşe-hat mutarrâ-zülf ü sâhir-çerşm
Perî-rûlardur evlâd-ı Nasârâ'sı **Sitanbul'un**

Kenâr-ı cûda yatmış tâze nilüfer durur gûyâ
Ser-â-ser cümle hûbân-ı Yehûdâ'sı **Sitanbul'un**

Yedi iklimi geçit iten bütûn dünyâyı ser-tâ-ser
Letâfetde bulunmaz misl ü hemtâsı **Sitanbul'un**

Dem-â-dem nâz u şiveyle alur gönlini **Mahmûd'un**

Cemâl-i hüsnle bir mâh-ı garrâsı **Sitanbul'un**

(Erdoğan, 2012: 319-20)

Mahmud b. Mustafa on beş beyitlik uzun gazelinin ilk beytinde güzelliğiyle gönülleri süsleyen İstanbul'u süslü ve bakımlı bahçeleriyle İrem bahçelerine ve Adn cennetlerine benzeterek över. İkinci beyitte İstanbul'u Ka'be'ye benzeterek kıymetini vurgulayan şair Ayasofya'yı da Mescid-i Aksa makamında görür. Üçüncü beyitte şehrin önemli mekânlarından Eyüp semti ve Eyyûb-ı Ensâr'ın türbesi anılarak yukarıdaki ifadelerle uygun şekilde burası da cennete benzetilir. Dördüncü beyte göre dünyada benzersiz olan İstanbul tüm dünyayı kapsamakta; dünyanın tüm deniz ve karaları burada birleşmektedir. İstanbul'u görmek aslında tüm dünyayı tanımaktır. Beşinci beyitte ise şair ibretlerle dolu olarak nitelediği İstanbul'u İsfahan, Horasan, Yezd, Tebriz ve Semerkand'a şehirleriyle eşdeğer görür.

Altıncı beyitte "İstanbul'un denizi, sanki dünyayı süsleyen bu güzel şehrin haberlerini ulaştırmak için doğu ve batıyı dolaşmaktadır" denilerek şehrin merkezî konumu ve önemine işaret edilir. Yedinci beyitte ise şair İstanbul'un şerefte Kısra'nın tâkından, Ehrimen ve Somnat binalarından daha yüce olduğunu belirtir. Sekizinci beyitte İstanbul'un güzellikte cennetten daha üstün olduğunu ima edilerek bu şehri görüp de ölenlerin Rıdvan cennetlerine de gitse İstanbul'u aklından çıkaramayacağı belirtilir. Şair gazelin dokuz ve on üçüncü beyitleri arasında İstanbul güzellerini konu eder. Şehrin güzelleri hilâl kaşlı, nergis gözlü, gül yanaklı ve ay yüzlüdür. Onuncu beyitte şehrin servi boylu, nazlı ve cilveli güzellerinin cennetin Tübâ ağacından daha yüce olduğu söylenir.

On birinci beyitte ise Galata semti ve güzelleri tasvir edilir. Şaire göre Galata (Hz. İsa'nın nefesi gibi) ölümlere can bağışlayan şuh dudaklı, put misali alımlı, kıvrık saçları yanaklarına dökülen güzellerle adeta bir Firenk memleketi olmuştur. On ikinci beyitte şair güzellerin fiziki özelliklerini sıralar. Bu dilberler siyah kaküllü, menekşe tüylü, büyüleyici gözlü, peri yüzlü, Hristiyan güzelleridir. On üçüncü beyitte şair eğlenmek için ırmak ve deniz kenarlarında su ile oynayan, uzanıp yatan bu güzelleri taze nilüferlere benzetilir. On dördüncü beyitte şair dünyayı, yedi iklimi de gezsen güzellikte İstanbul benzeri bir şehrin bulunamayacağını belirtir. Şiirin son beytinde ise şair İstanbul'un nazlı, işveli; ay kadar parlak yüzlü bir güzeline gönülünü kaptırdığını belirterek şiirini sonlandırır. Görüldüğü gibi gazelde İstanbul; tabii güzellikleri yanında Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerin birarada yaşadığı, çok kültürlü bir yer olarak anlatılmıştır.

5. 5. Şeyhülislâm Yahyâ (ö. 1644)

17. yüzyılın önemli devlet adamı, âlim ve şairlerinden olan Şeyhülislâm Yahyâ, Şeyhülislâm Bayramzâde Zekeriyâ Efendi (ö. 1593)'nin oğlu olarak İstanbul'da doğmuştur (Bozyiğit, 2022: 318). İyi bir eğitim alan Yahyâ Efendi 1580-1596 arasında birçok medresede müderrislik yapmış, ardından 1596'da kadılığa tayin edilip sırasıyla Halep, Şam, Mısır, Bursa, Edirne ve İstanbul'da kadılık; devamında önce Anadolu, sonra Rumeli kazaskerliği yapmıştır. 1644'te İstanbul'da vefat eden şair babasının Fatih'te, Sultan Selim Camii yakınında yaptırdığı medresenin haziresine defnedilmiştir (Kaya, 2013: 245).

Önemli bir devlet görevi olan Şeyhülislâmlık makamına üç defa yükselmiş, bu görevde toplam 18 yıl, 3 ay kalmıştır⁴. IV. Murad zamanında en parlak günlerini yaşayan Şeyhülislâm Yahyâ, padişahla birlikte Revan ve Bağdat seferlerine katılmıştır. Devrinin divan sahibi önemli şairlerinden olan Yahyâ özellikle gazel sahasında sadece yaşadığı devre değil, bütün klasik Türk edebiyatı tarihine mührünü vurmuş

⁴ Şeyhülislâm Yahyâ Efendi Osmanlı Şeyhülislâmlık tarihi içinde Ebussuud Efendi (28 yıl, 10 ay), Molla Fahrüddini Acemi (24 yıl), Zembilli Ali Efendi (22 yıl, 8 ay) ve Molla Hüsvrev (19 yıl)'den sonra 18 yıllı bu görevde en uzun kalan 5. şeyhülislâmdır (Birgören, 2016: 312).

önemli bir kişidir (Kayaokay, 2017: 108-109). İstanbul Türkçesini en güzel kullanan şairlerden olan Yahyâ, Şeyhülislâm olmasına rağmen divanında dinî ve tasavvufî konular yerine din dışı konuları ele almış, bu da onu yaşadığı dönem ve sonrasında ilgi gören bir şair yapmıştır (Elbir ve Kahve, 2017: 33).

Beş beyit uzunluğundaki gazel de aruzun “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün” vezniyle söylenmiştir. Şair revî harfî “n” ve öncesinde uzun ünlüden oluşan “ân” sesleriyle mürdef kafiye, “-i Sitanbul’un” kelimesi ile de redif oluşturmuştur. Şiir metni şu şekildedir:

Salınsun ‘ıyd irişdi yine hûbânı **Sitanbul’un**

Yine ârâste olsun karâmânı **Sitanbul’un**

Safâlar kesb idüp ‘uşşâk olunsun merhabâ yer yer

Vefâ meydânına gelsün cevânânı **Sitanbul’un**

Döner hurşid-i ‘âlem-tâbına gerdûn-ı gerdânım

Binüp dolaba her bir mâh-ı tâbânı **Sitanbul’un**

Semend-i nâzla yüğrük cevânlar seyre çıksunlar

Pür olsun hûblarla At Meydânı **Sitanbul’un**

Bu şi’rün hak budur **Yahyâ** ki gâyet bî-nazîr oldı

Pesend eylerse lânyk ehl-i ‘irfâmı **Sitanbul’un** (Kavruk, ts: 220; 195 numaralı gazel)

Şeyhülislâm Yahyâ, gazeline İstanbul’un bir bayram gününü tasvirle başlar. İstanbul’a bayram gelmiş, bu sebeple şehrin güzelleri gezinti yerlerine çıkmış; şehir süslenip güzelleşmiştir. İkinci beyte göre bayramı fırsat bilen genç aşıklar da bu güzelleri görebilmek için mesirelere akın etmiştir. Üçüncü beyitte mesire yerlerindeki hareketlilik tasvir edilir. Öyle ki insanların kimisi gezip dolaşmakta, sohbet etmekte; kimi oturup dinlenmektedir. Güzeller ise mesirelere kurulan dönme dolaplara binip eğlenmektedir. Dördüncü beyitte ise bayram vesilesiyle At Meydanı’nda talimli atların gösteri ve yarışlar yaptığı, insanların da bu gösterileri izlediği söylenir. Beşinci beyitte şair yazdığı bu şiirin İstanbul bayramını çok güzel anlattığını ve bu gazeliyle irfan ehlinin takdirini beklediğini belirtir.

5. 6. Rezmî (ö. 1719)

Divanında İstanbul redifli gazel bulunan bir diğer şair Rezmî’dir. Osmanlı hanedanına mensup olan Rezmî, gerek kişiliği gerek çok yönlü sanatçı kimliğiyle zarif bir İstanbul efendisidir. Saray-ı hümayûnda eğitilmiş, küçük yaşta şiir yazmaya başlamıştır. Rezmî’nin babası, Siyâvuş Paşa’nın oğlu Hüseyin Paşa, annesi IV. Murad’ın kızı Safiye Sultan’dır. Rezmî, bu sebeple “Sultanzâde” olarak tanınmıştır. IV. Mehmed ve III. Ahmed dönemlerinde devletin çeşitli kademelerinde pek çok görev almış olan Rezmî, 1719’da Beşiktaş’taki köşkünde vefat etmiştir. Rezmî silahşor-ı şehriyârî, ser-bevvâbân-ı dergâh-ı âlî, kedhüdâ-yı bevvâbîn, mîr-i ahûr-ı sânilik, çavuşbaşı vekilliği, şıkk-ı sâni defterdarlığı görevlerinde bulunmuştur. Tezkire yazarlarının ilim ve marifet sahibi, nazik ve kibar bir kişi olarak tanıttığı Rezmî’nin bilinen tek eseri divanıdır (Gürbüz, 2008: 174-175; 2009: 87-88).

Rezmî'nin İstanbul redifli iki gazeli mevcuttur. Şiirlerin ikisi de “Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün” vezninde söylenmiştir. Rezmî'nin Şeyhülislâm Yahyâ'nın gazeline nazire olan ilk gazeline “ân” sesleriyle mürdef kafiye, “-ı Sitanbul'un” kelimesiyle de redif yapılmış; ikinci gazelde ise “âr” sesleriyle mürdef kafiye “-ı Sitanbul'un” şeklinde redif oluşturulmuştur. Rezmî'nin ilk gazeli şöyledir:

Beni pîr eyledi cevri-i cüvânânı **Sitanbul'un**
Şeb-i firkatde koydı mâh-ı tâbânı **Sitanbul'un**

Dolâblar kurdular her gûşede ‘uşşâka meh-rûlar
Güzeldür hamdüli’llâh şimdi devrânı **Sitanbul'un**

Galata düşmesün erbâb-ı dil mey yok diyü şimdi
Yiter mey-nâb-ı hoş-reng-i firâvânı **Sitanbul'un**

Nice ‘ıyd eylesün dil yılda bir gün öyle hayretle
Salına karşumuzda cümle hûbânı **Sitanbul'un**

Bahâr olsa yine **Rezmî** çemende serv-veş hûblar
Salınsa nâz ile kebg-i hırâmânı **Sitanbul'un** (Gürbüz, 2005: 270; 291 numaralı gazel)

Rezmî'nin İstanbul redifli iki şiiri de İstanbul güzelleri, aşk ve eğlence üzerinedir. İlk şiir şu şekilde yorumlanabilir: İlk beyitte şair İstanbul güzellerine vurulmuş, onların aşkıyla halsiz düşmüş bir ihtiyara dönmüştür. Şehrin ay yüzlü güzelleri onu yalnız bırakıp cefa çekmektedir. İkinci beyte göre bu ayrılık uzun sürmemiştir. Bayram yerine dönen şehirde âşıklar ve maşuklar birlikte dolaplara binip eğlenmektedir. Şair üçüncü beyitte Galata'daki eğlencelere atıfla, hataya düşmemek gerektiğini; Galata'da eğlence ehli için güzellerin, şarap ve müziğin bulunduğunu söyler. Dördüncü beyitte ise hem bayram vesilesiyle güzellerin serbestçe gezintiye çıkması, hem de güzellerle gezme fırsatı yakalayan âşıkların bugünü bayram sayması vurgulanır. Şair son beyitte tekrar baharın gelmesini ister. Çünkü baharda İstanbul mesirelerinde servi boylu güzeller adeta keklik gibi salına salına gezmektedir.

5. 7. Rezmî (ö. 1719)

Vefasuz bî-mürüvvet gibi dil-dârı **Sitanbul'un**
Felek-meşreb cüvânân-ı sitem-kârı **Sitanbul'un**

İki göz arasında ‘aklın alur derd-mendânun
‘Aceb sehâr olurmış gamze-kârı **Sitanbul'un**

Müreccahdür çemende derdi hoş-bûy-ı sad-berge
O ‘anber-bû ile zülf-i nigârı **Sitanbul'un**

Görince gülşende ırmağın eşküm ana uydı
Bana andurdı şimdi cûybârı **Sitanbul'un**

Satarlar sakın aldanma seni bir gün o meh-rûlar

Cüvânân ile pürdür **Rezmî** bâzârı **Sitanbul'un** (Gürbüz, 2005: 270; 292 numaralı gazeli)

Rezmî'nin ikinci gazeli İstanbul güzellerinden şikayetle başlar. şair, şiir boyunca şehrin güzellerini anlatmayı sürdürür. İstanbul güzelleri vefasız, insafsız; felek gibi zalimdir. İkinci beyte göre bu gamzeli, şuh bakışlı güzeller adeta sihirbaz gibi tek bakışla âşıkların aklını başlarından alırlar. Üçüncü beyitte de güzellerin tarifi sürer. İstanbul'un çimenliklerde gezen, saçları anber kokulu bu güzeller yüz yapraklı güller kadar nahiftir. Dördüncü beyitte gül bahçesinde sevdiğini gören şair, aşkına karşılık bulamadığından şehrin ırmakları misali gözyaşı dökmektedir. Son beyitte ise genç âşıklara nasihat eden şair İstanbul'un ay yüzlü güzellerinin gülen yüzlerine aldanmamalarını, bu vefasız güzellerin hemen âşıklarını sattığını söyler.

5. 8. Rıfkî (ö. 1782)

18. yüzyıl divan şairlerinden olan Rıfkî, Kilis'te dünyaya gelmiş, küçük yaşta babasıyla Adana'ya göç edip ilim tahsiliyle meşgul olmuş; bir süre Mısır ve Anadolu'da seyahat ettikten sonra tekrar Adana'ya dönmüş ve burada vefat etmiştir. Rıfkî, kaynaklarda çirkin görünüşlü, kara yağız, köse, tuhaf yüzlü; çok zeki, hafızası güçlü, âlim, faziletli ve oldukça öfkeli olduğundan fitraten hicve meyilli gibi sıfatlarla anılmıştır. Kendisine ait beş cüz miktarı bir divanın varlığından, talik yazıyı iyi yazdığı için sürekli divanını yazmakla meşgul olduğundan söz edilir. Kilisli Rıfkî'nin bilinen tek eseri divanıdır (Batur, 2022: 152; Gülhan, 2018: 87).

Rıfkî'nin gazeli de "Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün" vezniyle yazılmıştır. Şiirde "ân" sesleriyle mürdef kafiyeye, "-ı Sitanbul'a" kelimesiyle de redif kurulmuştur. Rıfkî'nin 8 beyitlik gazelinin metni şöyledir:

Tayansun âşıkâm nâz-ı hûbân-ı **Sitanbul'a**

Felekler nâz-keşdür nâzenînân-ı **Sitanbul'a**

Ne sırdur hurde-bîn ü mazhar-ı irfân olur ekser

Nazar-endâz olanlar mâh-rûyân-ı **Sitanbul'a**

Eğer revnak-pezîr olsun metâ'-ı şi'rimüz dirsen

Ser-âgâz it var ey dil medh-i hûbân-ı **Sitanbul'a**

Müselsel şi'r-i dil-bend ü latîf ihsân ider Yezdân

Medîh-i turrehâ-yı müşk-bûyân-ı **Sitanbul'a**

Temâşâsın Hudâ takdîr iderse öyle müştâkam

Ki deryâveş olam rû-mâl dâmân-ı **Sitanbul'a**

Garaz arz-ı hevesdür yohsa bu güftâr-ı fersüdem

Nazîr olmak ne mümkün tâze-gûyân-ı **Sitanbul'a**

Yek-â-yek arza kıl şevk-i dil-i pür-sûzum ey nâme
Varub ruhsat bulursan bezm-i yârân-ı **Sitanbul'a**

Kenârün bed-dilânından yeter sîr oldun ey **Rıfkî**
Birez var rîze-çîn ol hân-ı irfân-ı **Sitanbul'a** (Gülhan, 2018: 97-98)

Şair ilk beyte İstanbul'un nazlı güzellerinin şehrin âşıklarına çektiği sıkıntıyı şikayetle başlar. İkinci beyitte ise şehrin ay yüzlü güzelleri yanında erkeklerinin de irfan ehli, kültürlü insanlar oluşu vurgulanır. Üçüncü ve dördüncü beyitte güzel şiir yazmak isteyenlere İstanbul güzellerini öven şiirler yazması tavsiye edilir. Çünkü Allah, şehrin kokulu saçlı güzellerini övenlere akıcı, güzel şiir yazmayı nasip eder. Beşinci beyitte şehir övgüsü vardır. Şair denizle iç içe olan eşsiz güzellikteki İstanbul'u doyasıya seyretmek, deniz misali onun eteklerini öpmek ister. Altı ve yedinci beyitlerde, taşralı bir şair olarak Rıfkî, dillere destan güzellikteki İstanbul'u görebilmek niyetiyle bu basit şiirini yazdığını ifade ederek İstanbul'u hiçbir şiirin, hiçbir sözün anlatmaya yetmeyeceğini itiraf eder. Şair eğer bu şehre gelmeye imkân bulursa ona olan iştiağını tek tek anlatacağını söyler. Sekizinci beyitte şair artık taşrada, cahil insanlar arasında kalmaktan sıkıldığını ve ilim irfan yurdu İstanbul'a gidip burada yaşamak istediğini ifade eder. Rıfkî'nin bu şiiri taşrada yaşayan bir şairin ilim ve kültür merkezi, dillere destan bir payitaht olan İstanbul'a olan merak ve iştiağını; orada yaşama isteğini anlatmaktadır.

5. 9. Hayrabolulu Hasîb (ö. 1784)

Asıl ismi Mehmed olan şair, Çorumlu Kethüdâzâde Mustafa Bey'in oğludur. Şairin hayatı hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Hz. Peygamber soyundan geldiği için "Seyyid" unvanıyla anılır. Doğum yeri bilinmeyen şairin Tekirdağ'a bağlı Hayrabolu'da doğduğu düşünülmektedir. Genç denilebilecek bir yaşta Şeyh Hasan Sezâyî Efendi'ye (ö. 1738) intisab ederek Gülşenî pirinin halifelerinden olmuştur. Hayrabolulu Hasîb'in oldukça zengin, cömert ve fakirleri koruyup gözeteni olduğu bildirilmektedir. Keşf ve kerâmet sahibi olan Hasîb kendi vefatı için de tarih düşürmüştür. 1784'te Hayrabolu'da vefat eden şair Hayrabolu merkezdeki Çorumî Mustafa Paşa Câmii haziresine defnedilmiştir (Ekinci ve Donuk, 2015: 19-22).

Dokuz beyit uzunluğundaki gazel, aruzun "Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün" vezniyle yazılmıştır. Şiirde "ân" sesleriyle mürdef kafiye, "-ı Sitanbul'un" kelimesiyle redif oluşturulur. Gazel metni şu şekildedir:

Artup bahâr ile yine şâmı **Sitanbul'un**
Oldı şitâdan emn ü emâmı **Sitanbul'un**

Çâk itdi çözdü mâhveşân bend-i gerdenin
Geldi boğaz seyri zamânı **Sitanbul'un**

İtmiş Çenârcığ'ıla Kavak müselleme gâlibâ
Salındı yine serv-i revâmı **Sitanbul'un**

Seyr-i kemerde itdi akın teşne-dillere
Su gibi elde deşne cüvâmı **Sitanbul'un**

Şerbet-füruŐları yine fıskiyyeler düzüp
Gülşende kasra döndi dükânı **Sitanbul'un**

OlmıŐ harik yerleri verd-i kusûr ile
Tağ üsti bâğ cümle mekâmı **Sitanbul'un**

Gül-bün minârelerle gülistân cevâmî'i
Feryâd-ı 'andelîbdür ezâmı **Sitanbul'un**

Güller gibi bahâra münâsib gazelleri
Eyler hediye tâze zebânı **Sitanbul'un**

Olsun **Hasib** sâkin olan gül gibi güŐâd
Mâdâm olur bahâr u hazâmı **Sitanbul'un**
gazel)

(Ekinci ve Donuk, 2015: 240; 87 numaralı)

Hayrabolulu Hasib'in İstanbul'un bahar mevsimiyle güzelleŐmesini, buradaki eğlenceleri anlattığı bahariye tarzındaki bu gazelinin ilk beytine göre, Şehirde artık kiŐ bitip bahar gelmiş, Şehrin Őanı artmıŐtır. İkinci ve üçüncü beyitlerde havaların güzelleŐmesiyle Şehrin güzelleri evlerinden çıkmış, İstanbul'da artık boğaz gezintisi zamanları gelmiŐtir. Şehrin servi boylu güzelleri sahillerde görünmeye başlamıştır. Dört, beş ve altıncı beyitlerde ise Şehirde yapılan eğlenceler anlatılır. AŞıklar sahillerde gezinen güzelleri seyretmekte, içkiler içip Őarkılar söylenmektedir. İstanbul artık bir gül bahçesindeki konağa dönmüş, bir eğlence mekâmı olmuştur. Bahçelerdeki kırmızı güllerinin yangın yerini hatırlattığı İstanbul'un tüm mesireleri dağ üstü bağ olup (Köksal, 2012: 337-342) güzelleşmiştir. Yedinci beyitte ise konu Şehrin cami ve minareleridir. Şair İstanbul'un camilerini gül bahçesine, minarelerini de güllere benzetir. Gül minarelerden, bülbül misali ezanlar okunmakta, müezzinler Allah'ın birliğini haykırmaktadır. Sekizinci beyte göre böyle bir ortamda Şairler de boş durmayıp güzel sözlerle İstanbul'u övmekte, Şiirler hediye etmektedir. Son beyitte ise Şair, İstanbul'da kalmak; burada mutlu, huzurlu Şekilde yaşamak isteğini belirtir.

5. 10. Mehmed Şerif (ö. 1790)

İstanbul redifli gazel yazan Şairlerden bir diğerı Mehmed Şerif Efendi'dir. İstanbul'da doğan Şairin âlim, ârif, zarif ve cömert bir zat olduğu kaydedilir. Mehmed Şerif aynı zamanda kadın divan Şairlerinden Zübeyde Fitnat Hanım'ın kardeŐidir. Ailesinden dokuz Şeyhülislâm yetiŐmiŐ olan Mehmed Şerif'in dedesi, babası ve amcası Şeyhülislâmlık yaptıkları gibi kendisi ve oğlu da Şeyhülislâmlık makamına kadar yükselmiştir. Yirmi bir yaŐındayken sahn-ı semân müderrisi olan Mehmed Şerif, sırasıyla Diyarbakır, Bursa ve İstanbul kadılığı yapmış; sonrasında Anadolu kazaskeri ve Rumeli kazaskeri olmuş; son olarak da Şeyhülislâmlık görevinde bulunmuştur. Dört buçuk yıl bu görevde kalıp kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır. III. Selim tarafından tekrar Őeyhülislâmlıđa getirilmiş; fakat yaŐlılıđından dolayı iki ay sonra azledilmiŐ, 1790 yılında da vefat etmiştir (Özcan, 2003: 531; Yağcı, 2013).

Mehmed Şerif'in dört beyitlik tamamlanmamış gazeli "Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün" veznindedir. Şair "ân" sesleriyle mürdef kafiye oluŐtururken "-ı İslâmbol" kelimesiyle de redif kurar. Gazel metni Şöyledir:

Harâc-ı Rûm-ı diğêr dilberân-ı **İslâmbol**
Girer mi âh ele sîmîn-tenân-ı **İslâmbol**

Olursa dilber-i mihr-i melâhat âfâkn
Yine nazarda hilâl-ebrevân-ı **İslâmbol**

Eğêrçi Mısır u Haleb kân-ı şîr ü şekkerdir
Ne yerde var velî şîrîn-lebân-ı **İslâmbol**

Sehâ ‘arz u hüner cümle mâ-bihü’l-tercîh
‘Ale’l-husûs efendi lisân-ı **İslâmbol**⁵

(Yağcı, 2006: 217; 102 numaralı gazel)

Mehmed Şerîf’in gazeli İstanbul dilberleri üzerinedir. İlk beyitte İstanbul’un beyaz tenli güzellerinin üstünlüğü ve kolay elde edilemeyecekleri vurgulanır. İkinci beyitte ise İstanbul’un hilal kaşlı güzellerinin her zaman ön planda olduğu belirtilir. İstanbul güzelleri üçüncü beyitte Mısır ve Halep’in şeker dudaklı güzelleriyle kıyaslanarak onlardan üstün tutulur. Gazelin son beytinde İstanbul’un güzelleri dışında cömert, kültürlü ve özellikle temiz Türkçe’ye sahip insanıyla da takdir ve tercih edilen bir şehir olduğu ifade edilir.

5. 11. Esrâr Dede (ö. 1796)

Asıl adı Mehmed olan şair 1749’da İstanbul Sütlüce’de doğmuştur. Babası Mevlevi dervişlerinden Ahmed Bîzebân’dır. Şairin çocukluk ve gençlik yıllarıyla ilgili elde yeterli bilgi yoktur. Kaynaklarda Galata civarında oturduğu, iyi bir tahsil gördüğü, tasavvuf muhiti içinde yetiştiği; Arapça, Farsça, Rumca, Latince ve İtalyanca öğrendiği belirtilmektedir (Aksoy, 1995: 432-34).

Kâtiplik göreviyle divana giren şair, mesleğinde bir üst dereceye yükselerek “hâcegân” sınıfına geçmiştir. Bazı şiirleri ve tezkiresinde Mevlevilik öncesi hayatından pişmanlıkla söz eder. İçinde bulunduğu ortamdan rahatsız olan Esrâr, bir merakla Galata Mevlevihanesi’nde Şeyh Galib’in sohbetine katılıp sohbetten etkilenerek mevleviliğe intisap etmiştir. Şeyh Galib ve Esrâr Dede arasında kısa sürede sıkı bir arkadaşlık da oluşmuştur. Şeyh Gâlib’in müritlerinden olan Esrâr, Mevlevilikteki 1001 günlük çile sonrası “dede”lik makamına yükselmiştir. Hayatının son yıllarını Galata Mevlevihanesi’nde geçirmiş, 1796 yılı miraç gecesi vefat etmiştir. Mezarı, bugün Divan Edebiyatı Müzesi olan Galata Mevlevihanesi’nin bahçesindedir (Horata, 2013). Esrâr Dede, mevleviliğe intisabından ölümüne kadarki üç yıllık süreye *Divan*, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyye*, *Fütüvvet-nâme*, *Mübârek-nâme* ve *Lûgat-i Talyan* gibi eserler sığdırabilen 18. yüzyılın önemli divan şairlerindedir (Horata, 2000: 73).

Esrâr Dede’nin beş beyitlik gazeli aruzun “Mef’ûlü Mefâ’îlü Mefâ’îlü Fe’ûlün” vezniyle yazılmıştır. Şiirde “û” sesiyle mücerred kafiye, “-ı Stanbul” kelimesiyle de redif oluşturulmuştur. Gazel metni şöyledir:

Dildâr idicek va‘de-i yâhû-yı **Stanbul**
Teng oldı yine başuma her sû-yı **Stanbul**

Yârun kademi basdığı yer olmasa anda

⁵ Bu mısranın vezninde bozukluk vardır.

Bir dahi harâm itdi bana bûy-ı **İstanbul**

Her semtine baksam görünür âteş-i hierân

*Düzâhı bana kûçe vü her kûy-ı **İstanbul***

Bir âh idene bin kez ider hayf-i melâmet

*‘Âşık-kûş olur nâsıh-ı bed-gûy-ı **İstanbul***

*Gelmez mi ‘acep ol gül-i handân dahi **Esrâr***

*Gelmez mi bu günlerde yine rûy-ı **İstanbul***

(Horata, 2019: 288; 165 numaralı gazel)

Esrâr Dede'nin İstanbul güzelleri için yazdığı gazeli, güzellerden şikayete başlar. Önce yakınlık gösteren dilberler sonra gözükmemekte, bu durum şairin gönlünü daraltmaktadır. İkinci beyitte buna kızan şair İstanbul'u terketmek istediğini, fakat sevdiği bu şehirde olduğundan bunu yapamadığını belirtir. Üçüncü beyitte âşığı olduğu İstanbullu güzeli aklından çıkaramayan şair, ne tarafa baksa onun hayalini görmektedir. Aşk acısına düşen Esrâr Dede dördüncü beyitte etrafında halini anlayan olmadığından, derdini kimseye anlatamadığından şikayetçidir. Şiirin son beytinde gül yüzlü, şuh bakışlı sevdiğini son bir kez görebilme arzusunda olan şair İstanbul'dan ayrılamamaktadır.

5. 12. Bekir Sâmî Paşa (ö. 1813)

Soyu köklü bir vezir ailesine dayanan Ebubekir Sâmî Paşa Eğriboz'da doğmuştur. İyi bir öğrenim gören Ebubekir Sâmî Paşa, kapıcıbaşı ve sipahi ağası olarak başladığı devlet hizmetlerine birçok kez valilik ve muhafızlıklar, kaptanlık ve kaymakamlıklarla devam etmiştir. Şair I. Abdülhamid ve III. Selim dönemlerinde de vezirlik yapmıştır. En son 1812'de Eğriboz muhafızı iken bir yıl sonra vefat edip burada toprağa verilmiştir (Tozlu, 2005: 7).

Ebubekir Sâmî Paşa, şair kadrosu bakımından klâsik edebiyatın en geniş ve zengin dönemi, şiir ve şair asrı olarak kabul edilen 18. yüzyılda hikemî şiirin en başarılı temsilcilerindendir. Şiirlerinin büyük çoğunda didaktik hava sezilmektedir. Kütüphanelerde birçok nüshası bulunan *Divan*'ı ve çeşitli ilim dallarından bahseden mesnevi nazım şekliyle yazılmış *Der-i Gül-geşt-i Hüner* adlı eserleri vardır (Tozlu, 2014).

Bekir Sâmî Paşa'nın dokuz beyit uzunluğunda ve “Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün” veznindeki gazelinde “ân” sesleriyle mürdef kafiye, “-dır İstanbul” kelimesiyle de redif oluşturulmuştur. Gazel metni şu şekildedir:

Bakılsa merdüm-i ‘ayn-ı cihândır **İstanbul**

Nazarda matmah-ı pîr ü cüvândır **İstanbul**

Gunûde pister-i râhatda cümle sükkâmı

Misâfirine de cây-ı emândır **İstanbul**

Mürekkeb ebr-i füyûzâtıdan sirişt-i gülü

Güzîde menba'-ı 'ilm ü beyândır **İstanbul**

Nukûş-ı âyinesi revnak-ı bahâr verir

Masûn-ı rahne-i bâd-ı hazândır **İstanbul**

Sevâd Hind ü 'Acem'den gelir temettu' için

*Metâf-ı zümre-i sûdâ-gerândır **İstanbul***

Kırâ 'at ehline sad-gıpta eylemekde hezâr

*Güşâde bir kafes-i bülbülândır **İstanbul***

Cerîha-i siteme hâk-i pâyı merhemdir

*Müdüâm melce'-i dermân-degândır **İstanbul***

Mühenned-sân-ı kadîmin mesâhasınca hele

*Bahâ-yı bâğ-ı İrem'den girândır **İstanbul***

*Sümüvv-i menzileti tâ semâdadır **Sâmî***

*Hümâ-yı saltanata âşyândır **İstanbul***

(Tozlu, 2005: 230-31; 127 numaralı gazel)

Baştan sona tam bir İstanbul methiyesi olan gazelin ilk beytinde İstanbul dünyanın gözbebeği, genç-yaşlı herkesin imrendiği şehir olarak nitelenir. İkinci beyitte ise güvenli bir yurt olarak vasıflandırılan şehrin, halkına huzurlu ve rahat bir ortam sunduğu belirtilir. Üçüncü beyitte de şairin İstanbul övgüleri devam eder. İstanbul, üzerine feyizlerin yağmur misali aktığı, gül kadar nazık, ilim irfan kaynağı, güzide bir şehir olarak tanımlanır. Dördüncü beyte göre İstanbul kötülüklerden her zaman korunmuş, her mevsim baharı yaşayan, eşsiz güzellikte bir şehirdir. Beşinci beyitte ise İstanbul'un konumuyla ticaret merkezi oluşu vurgulanır. Hint ve Acem ülkelerinden tüccarların gelerek mal alıp sattığı İstanbul, tavaf edilecek kârlı bir pazardır. Altıncı beyitte ise güzel sesli musikîşinâs ve hâfızların şehri olduğu belirtilen İstanbul bülbül kafesine benzetilir.

İstanbul, yedinci beyte göre acılara merhem, dertlilere sığınak; taşı toprağıyla her derde devadır. Sekizinci beyitte Hint kılıcı kadar kıymetli sayılan İstanbul, cennetin İrem bahçelerinden üstün görülür. Son beyitte ise yüceliği semalara ulaşan İstanbul'un kıymetini sultanın yaşadığı payitaht oluşundan aldığı belirtilir.

5. 13. Sürûrî (ö. 1813)

Sürûrî, düşürdüğü tarih ve hicivlerle devrinde oldukça meşhur bir müverrih ve divan şairidir. Asıl adı Seyyid Osman olan Sürûrî Adana'da doğmuştur. Arapça, Farsça ve edebiyat eğitimi alan şair yirmili yaşlarında tarih yazma sanatıyla uğraşmaya başlar. Mekke kadılığından İstanbul'a dönerken Adana'ya uğrayan Yahyâ Tefvik Efendi'nin teşvikiyle, 28 yaşında İstanbul'a gelen Sürûrî, ilk altı yıl "Hüznî" mahlasını kullanmış; Şeyhülislâm Tefvik Efendi'nin tavsiyesiyle de mahlasını "Sürûrî"ye çevirmiştir. On altı yıllık Anadolu sadareti hizmeti süresince, dört ayrı yerde (Eski Zağra, Yenipazar, Mostar, Anadolu kazaskerliğinde bir mansıb) kadılık yapmıştır. 1814'te İstanbul'da vefat eden Sürûrî eski dostu Sünbülzâde Vehbî'nin yanına defnedilmiştir. Kaynakların uzun boylu, iri yapılı, heybetli; hoş sohbet ve

nazik biri olarak tanıttığı Sürûrî'nin *Divan, Hezliyyât* ve içinde çeşitli şairlerden seçtiği tarih mısraları bulunan *Sürûrî Mecmu'ası* adlı üç eseri vardır.

Asıl edebî kimliğini tarih manzumelerinde ortaya koyan Sürûrî, bu alanda Türk edebiyatının erişilmez isimlerinden olmuştur. Sürûrî akıllı ve kolaylık ve sadelikle, başka şairlerin sık başvurduğu doldurma ve fazla sözlere başvurmadan, büyük-küçük her hadise hakkında dilediği sayıda, hepsi birbirinden farklı tarih manzumesi söyleyen sıra dışı bir şairdir. Yazdığı 2000'e yakın tarih ile bu sanattaki ustalığını ispatlayan Sürûrî, Osman Gazi'den itibaren her padişah dönemiyle ilgili de birer tarih söylemiştir. Başka şairlerin eğlence ya da boş zamanlarını değerlendirmek için ilgilendikleri tarih düşürme sanatı Sürûrî'nin hayatı boyunca asıl işi olmuştur (Batur, 2010: 172; Canım, 2009: 105-120; Nizam, 2014).

Sürûrî'nin İstanbul redifli iki şiiri mevcuttur. Bu şiirlerinde “İslambol” tabirini tercih eden şairin yedi beyitlik gazeli “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezniyle yazılmıştır. Şiirde “r” revî harfinin tekrarıyla mücerred kafiye; “-în-i İslâmbol'un” kelimesi ile redif yapılmıştır. Şairin beş beyitlik ikinci gazeli ise aruzun “Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün” veznindedir. Şiirde bir uzun ünlü ve ünsüzden oluşan “ân” sesleriyle mürdef kafiye, “-ı İslâmbol” kelimesi ile de redif oluşturmuştur. Yedi beyitlik ilk gazel şu şekildedir:

Seyr idün dilber-i nâzik-terîn-i **İslâmbol'un**
Arturan anlar imiş zîverîn-i **İslâmbol'un**

Zînetin mi ideyüm şimdi sana vasf u beyân
Yohsa hûbân-ı perî-peykerîn-i **İslâmbol'un**

Ba'zı kâfir ki olur münkir-i gilmân-ı cinân
Görse İslâma gelür dilberîn-i **İslâmbol'un**

Dilberi var ki ânun vaslına kıymet olamaz
Cem' kalsan heme sîm ü zerîn-i **İslâmbol'un**

Ekseri mâlik olan kimse nisâb-i hünere
Ka'be-veş kaldı ziyâret derîn-i **İslâmbol'un**

Yetişür bana tavâf-ı der-i erbâb-ı kemâl
Görmesi gerçi muhâl her yerin **İslâmbol'un**

Dergeh-i Behçet Efendi'ye **Surûrî** yûri var
Tuhfe it medh-i neşât-âverîn-i **İslâmbol'un** (Batur, 2002: 402-403; 93 numaralı gazel)

Sürûrî'nin ilk gazeli genel olarak İstanbul güzelleri üzerinedir. İlk beyitte İstanbul alımlı, nazik dilberlerle dolu süslü bir şehir olarak nitelenir. İkinci beyitte Sürûrî, İstanbul'un eşsiz güzelliğini mi yoksa perî yüzü güzellerini mi anlatacağına karar veremez. Üçüncü beyte göre İstanbul dilberleri, kâfirleri bile İslam'a getirecek güzellik ve cazibededir. Dördüncü beytin konusu da şehrin paha biçilmez

güzelleridir. Tüm altın ve gümüşler toplansa yine de İstanbul güzellerinin kıymetine ulaşamaz. Şair beşinci beyitte başkent oluşuyla İstanbul'un memleketin her bölgesinden hünerli, yetenekli insanları kendine çektiğine vurgu yapar. Zira İstanbul, Ka'be misali hünerli insanların ziyaret etmek, yaşamak istediği bir şehirdir. Altıncı beyte göre Sürûrî de kendisini hünerli görmekte ve İstanbul'da yaşamak istemektedir. Son beyitte ise şair bu niyetle hamisi Behcet Efendi'ye⁶ bu şiirini takdim edip İstanbul'a gitmekte ondan yardım istemektedir.

5. 14. Sürûrî (ö. 1813)

Virüp revnak ana gilmân-sıfat hûbân-ı **İslâmbol**
Misâl-i kasr-ı cennetdür bülend evvân-ı **İslâmbol**

Serv-i şân Beyt-i Ma'mûrî tavâf eyler sanur âdem
Gürûh-ı dil-rübâya ne kim ider cevân-ı **İslâmbol**

Ekâlim-i cihânda memleketler pâdişâhıdır
Olur her mülke anuçün revân fermân-ı **İslâmbol**

Hamûşândur bahâr olmazsa murgân-ı çemen ammâ
Nevâ-perdâzdur her dem sühan-gûyân-ı **İslâmbol**

Surûrî'den selâm olsun vatanda olan ahhâba

Unutdurdı sıla fikrin ana yârân-ı **İslâmbol** (Batur, 2002: 407; 101 numaralı gazel)

Sürûrî ikinci gazeline İstanbul'u cennet konaklarına ve yüce bir köşke benzeterek başlar. İstanbul'un genç kadın ve erkekleri ise şehre güzellik katmaktadır. İkinci beyitte Ka'be'ye (Beyt-i Ma'mûrî) benzetilen İstanbul, servi boylu genç güzellerin tavaf ettiği şehir olarak nitelenir. Sürûrî, üçüncü beyitte İstanbul'u şehirlerin padişahı olarak tavsif ederek bir padişah gibi tüm şehirleri itaat altına aldığı belirtilir. Şair dördüncü beyitte baharın gelişyle İstanbul'un çimenliklerinin şenlendiğini, sessizliğin yerini güzel sözlerin, şiirlerin; neşeli melodi ve eğlencelerin aldığını söyler. Son beyitte ise taşradan İstanbul'a gelen şairin şehrin güzelliğine hayran oluşu ve İstanbul'un ona kendi vatanını unutturduğu vurgulanır.

5. 15. Bosnalı Fâzıl Paşa (ö. 1882)

Bosnalı Mehmed Fâzıl Paşa, 1802-1882 yılları arasında yaşamış devlet adamı ve şairdir. Edirne müderris ruusluğu, nakîbü'l-eşraf kaymakamlığı, Belgrad mollalığı, Bosna mütesellimliği ve İzmit mutasarrıflığı gibi görevlerde bulunmuş; rütbe-i sâlise ve mirlivâ payeleri almıştır. Şiirlerinde sık sık ifade ettiği gibi Mevlevî bir şair olan Fâzıl Paşa 1882'de İstanbul'da vefat etmiş, Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir. Tanzimat döneminin önemli paşalarından Ziya Paşa ile daha çok husumete dayalı ilişkisi onu daha tanınır yapmıştır. Ziya Paşa, meşhur *Zafername*'sinin önemli bir kısmını Fâzıl Paşa'ya

⁶ Ali Behcet Efendi (ö. 1822): II. Mahmud devrinin devlet adamları üzerinde büyük nüfuza sahip olan mutasavvıf ve şairdir. 1727'de Konya'da doğmuş, ilk eğitimini dedesi Hasan Efendi'den almıştır. Daha sonra medrese tahsili yaparak kadî olmuş. Farklı şehirlerde kadîlik yaptıktan sonra kendisinde zuhur eden manevî hâl üzerine memuriyetten ayrılmış; Bursa'ya yerleşerek tasavvuf yoluna girmiştir. 1816'da II. Mahmud tarafından Üsküdar Selimiye'deki Nakşibendi Dergâhı şeyhliğine getirilmiş, ölümüne kadar burada irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Mezarı Selimiye Camii haziresindedir (Azamat, 1989: 382).

ayırmıştır. Fâzıl Paşa'nın *Divan*'ından başka, *Őerh-i Hakâyyık-ı Ezkâr-ı Mevlânâ* ve Ziya Paşa'nın suçlamalarına cevap niteliğinde *Reddiye ve Tekzibiyye* adlı eserleri bulunmaktadır (Duman, 2019, 807-808).

Bosnalı Fâzıl Paşa'nın "İslâmbol" redifli 7 beyitlik gazeli aruzun en işlek vezinlerinden "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" ile yazılmıştır. Şiirde "r" revî harfinin tekrarıyla mücerred kafiye, "-in İslâmbol'un" kelimesi ile de redif oluşturulmuştur. Gazel metni ise Őyledir:

Gör kalender içre mahbûb-ı terin **İslâmbol'un**

Olma mücbir-i zenân sev dilberin **İslâmbol'un**

Görmemişdir mislini kimse cihânda bir dahi

Sevmemek mümkün mi ol meh-peykerin **İslâmbol'un**

Benleri ruhsârı üzre dâne-i fülful gibi

Medh ider 'âlem o şûh-ı esmerin **İslâmbol'un**

Lihyesin teslim itdi zâhid-i gümrâh vâh

Gördiği anda o hasnâ berberin **İslâmbol'un**

Şeyh efendi halka-i zikri çıkardı aradan

Seyredince hoş-edâ dilberlerin **İslâmbol'un**

Devr-i ebvâb ile gelmez tâlib-i câha fütûr

Saldırır gördükçe zîb ü zîverin **İslâmbol'un**

Gey külâh-ı Mevlevîyi hırka-puş ol **Fâzılâ**

Hângâh-ı 'aşka gir gör cevherin **İslâmbol'un** (Duman, 2005: 388; 199 numaralı gazel)

Şair gazelinin ilk beytinde İstanbul dilberlerinin güzelliğini vurgular. İkinci beyte göre İstanbul'un ay yüzlü dilberleri âşık olunmaması imkânsız, benzersiz güzellerdir. Şair üçüncü beyitte İstanbul güzellerini tarif eder. Şehrin şuh ve esmer güzelleri yüzlerinde karabiber tanesine benzeyen benler taşırlar. Dördüncü ve beşinci beyitler güzellerin etkileyiciliği üzerinedir. İstanbul güzelleri zahidleri dahi kendilerine âşık edecek güçtedir. Zahid, genç görünüp kendisini beğendirmek için sakallarını kesmekte, şeyh efendi artık zikir halkalarını terkedip bu güzellerinin peşine düşmektedir. Altıncı beyitte Şehrin güzellik ve imkânlarıyla hüner ehli insanları kendine çekişi, onlara makamlar sağlaması anlatılırken son beyitte bu makamlarda gözü olmadığını vurgulayan şair, Mevlevî hırkası giyerek bir tekkede inzivaya çekilmek isteğini belirtir.

5. 16. Eşref Paşa (ö. 1894)

Asıl adı Mustafa Eşref olan şair, 1820 Bursa doğumludur. İlk eğitimini Bursa'da alan şair İstanbul'a gelerek Mekteb-i Harbiye'ye kaydolmuş; buradan mülazım rütbesiyle mezun olduktan sonra binbaşi, kaymakam ve miralaylık görevlerinde bulunmuştur. Maliye nazırı Kânî Paşa'nın da damadı olan Eşref

Paşa, önce mirlivâliğe yükseltilmiş, ardından Hassa ordusunda kurmay başkanlığına getirilmiştir. Tahran sefirliği ve Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî üyelikleri yapan Eşref Paşa ardından İşkodra'ya alay komutanı, sonra da mutasarrıf olarak atanmıştır. 1876'da Selanik, bir yıl sonra da Trabzon valiliğine tayin edilmiş, Trabzon'a gitmeden Osmanlı-Rus Savaşı'nın (93 Harbi) çıkması üzerine Tuna cephesi komutanlığına gönderilmiştir. Savaşta yenilgiden sorumlu tutulan Eşref Paşa, 1878'de Limni adasına sürülmüştür. II. Abdülhamid tarafından bağışlanarak İstanbul'a getirilen Eşref Paşa, 1894'te burada vefat etmiştir.

Genç yaşından itibaren şiir ve edebiyatla ilgilenen Eşref Paşa, resmi görevleri sırasında devrin şairlerine yakın ilgi göstermiştir. Namık Kemal'in aruzla yazdığı ilk şiirlerinde örnek aldığı şairlerden olan Eşref Paşa, ayrıca ona "Namık" mahlasını veren kişidir. Bilinen tek eseri olan divanı, 1861'de *Divan-ı Eşrefî'ş-Şu'arâ* adıyla basılmıştır. Bu esere Namık Kemal, Kâmil, Rüşdü, Seni, Hakkı Efendi, Recaizâde Mehmed Celâl, Razî, Fatin Efendi gibi devrin tanınmış şairleri tarih beyitleri yazmıştır (Kahraman 1995: 475; Arslan, 2014).

Eşref Paşa'nın dokuz beyit uzunluğundaki müzeyyel gazeli⁷ aruzun "Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün" vezni ile yazılmıştır. Bir uzun ünlü ve ünsüzden oluşan "ât" sesleriyle mürdef kafiye oluşturan şair "-ı İstanbul" kelimesi ile de redif kurmuştur. Şairin gazel metni şu şekildedir:

Gönülde ârzûdur vuslat-ı heyhât-ı **İstanbul**
Bir âteşdir çiğerde hasret-i mâ-fât-ı **İstanbul**

Tüter gûyâ gözümde tütüyâdır hâk-i müşkîni
Girandır kadr-i dürden kıymet-i zerrât-ı **İstanbul**

Hilâfet âsmânıdır sadâret âstânıdır
Meziyyetce nice şâhid ider isbât-ı **İstanbul**

Şinâs-ı bezm-i üns-â-üns vasf-ı ülfet-i sahrâ
Muvâfıkdır mizâca mevsim ü evkât-ı **İstanbul**

Mülûkâne mahaldir mecma'-ı bahreyndir **Eşref**
N'ola 'ayn-ı sıfat-ı cennet olsa zât-ı **İstanbul**

Şikâyet baht-i serkeşden hikâyet Niş'dendir hep
Meded ey rûh-i 'âlem revnak-ı dârât-ı **İstanbul**

Reşîd-i nev-i Âdem Mustafâ Paşa-yı efhamsın
Der-i lütfunda hâsıldır bütün hâcât-ı **İstanbul**

Revâ kıl hâcetim tâ kim varup ol şehri-i 'irfâna

⁷ Gazellerde mahlas beyti genellikle makta denilen son beyittir. Gazelin tamamlandığını gösteren bir işaret olarak kabul edilen mahlas beytinden sonra zamanın padişahi, devlet adamı, din ve tarikat büyüğünün övüldüğü birkaç beyitlik methiye bölümü eklenen gazeller ise müzeyyel gazel olarak adlandırılır (Kaplan, 2017: 1889-189).

Zemîn-i şa‘irîyyetde idem iskât-ı İstanbul

Ümîd oldur ki hakkımda zuhûr-ı iltifâtınla

Medâr-ı sûret-i ikbâl olur mir‘at-ı İstanbul (Çelebi, 2015: 257)

Eşref Paşa'nın gazeli, bir şehir methiyesidir. İstanbul'u çok seven Eşref Paşa, ilk beyitte İstanbul'u gönüldeki bir arzu, ciğerdeki bir hasret ateşi olarak niteler. İkinci beyitte İstanbul'un misk kokulu toprağını gözlere sürme olarak çekilecek kıymette gören şaire göre şehrin her taşı inciden değerlidir. Üçüncü beyitte şair hilafet ve saltanat merkezi olarak yücelttiği İstanbul'un diğer şehirlerden üstün olduğuna birçok delil olduğunu belirtir. Dördüncü beyitte İstanbul, bezm meclisini andıran kırları, her insanın hoşuna gidecek ılıman iklimiyle övülür. Eşref Paşa, gazelinin mahlas beytinde ise İstanbul'u denizlerin keşiştiği, sultanlar şehri bir payitaht olarak tanımlayarak cennete benzeter. Şair altıncı beyitten itibaren yardımlarını gördüğü Mustafa Reşid Paşa'nın⁸ övgüsüne geçer. Kara talihinden şikâyet eden Eşref Paşa, güç ve ihtişamıyla İstanbul'u güzelleştiren paşadan yardım bekler. Yedinci beyitte ulu ve şerefli diyerek övdüğü paşadan ihsan beklentisini açıkça vurgular. Sekizinci beyitte irfan şehri olarak nitelediği İstanbul'a gitmek, şairlikten daha üst makamlara gelebilmek için paşanın yardımını umduğunu tekrarlar. Son beyitte ise şair, Mustafa Reşid Paşa'dan iltifat ve yardım göreceğini, ikbal yollarının kendisine açılacağını ümit etmektedir.

6. Sonuç:

Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına başkentlik yapan, kıtaların birleştiği yere; karalar ve denizler arasında bir geçit yerine; Karadeniz ve Akdeniz kültür âlemlerini birleştiren deniz yolu üzerinde kurulan İstanbul, son yapılan araştırmalarla M.Ö. 8500 yıllık zengin bir yerleşim geçmişine sahiptir. Önceki medeniyetlerin izleriyle oluşmuş tarihî silüeti ile İstanbul, gerçekten de dünyada benzersiz bir şehirdir. Üzerinde yaşayan medeniyetlerin eserleriyle böylesine tarihsel ve kültürel zenginliğe sahip bu şehir hiç şüphesiz tarih boyunca birçok sanatkâra ilham kaynağı olmuştur.

Bu çalışmada, Türk edebiyat tarihinin önemli bir dönemini oluşturan Osmanlı devri divan şiirinde şairlerin payitaht algısı "İstanbul" redifli şiirler üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Yaptığımız taramalarda "İstanbul" redifiyle yazılmış 16 gazel tespit edilmiştir. Tespit edilen şiirler, şairlerinin vefat tarihlerine göre "Yetîm, Sebzî, Livâyî, Mahmûd b. Mustafa, Şeyhülislâm Yahyâ, Rezmî (2 şiir), Rıfkî, Hayrabolulu Hasîb, Mehmed Şerîf, Esrâr Dede, Bekir Sâmî Paşa, Sürûrî (2 şiir), Bosnalî Fâzıl Paşa ve Eşref Paşa" şeklinde sıralanmıştır. Şiirlerin çoğunda aynı vezin ve redifin kullanılması dikkat çekmektedir. "İstanbul" redifiyle yazılan gazeller üzerine yaptığımız incelemede aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Tespit edilen gazellerin biri 15, üçü 9, biri 8, üçü 7, altısı 5 ve ikisi 4 beyit uzunluğundadır.
2. İlgili 16 şiir, 14 farklı şair tarafından yazılmıştır. Şairlerin 4'ü 16, biri 17, 5'i 18 ve 4'ü 19. yüzyılda yaşamıştır. 18. Yüzyıl, 5 şiir ile "İstanbul" redifli gazelin en çok yazıldığı dönem olmuştur.

⁸ Mustafa Reşid Paşa (ö. 1858) Tanzimat döneminin mimarı olarak bilinen devlet adamı, diplomat ve Osmanlı sadrazamıdır. Devrin en önemli devlet adamlarından, "Koca" lakabıyla anılan Mustafa Reşid Paşa, Sultan Abdülmecid döneminde 6 kez olmak üzere toplam 7 yıl 1 ay sadrazamlık yapmıştır (Beydilli, 2020: 348-350).

3. Sebzî ve Mehmed Şerîfin gazelleri tamamlanmamış gazeller olduğundan mahlas kullanılmamıştır. Diğer şiiirlerin tümünde mahlas kullanılmıştır. Şiiirlerden biri (Eşref Paşa'nınki) ise müzeyyel gazeldir.
4. Aruz vezninin hezec bahrindeki "Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün" vezni 10 gazelde kullanılarak en çok tercih edilen vezin olmuştur.
5. Tespit edilen 16 gazelin kafiye durumu ise şöyledir: 9 şiiirde mürdef kafiye ("ân" 7 şiiir, "âr" 1 şiiir, "ât" 1 şiiir); 7 şiiirde ise revî harfinin tekrarıyla oluşan mücerred kafiye ("â" 2 şiiir, "r" 2 şiiir, "û", "m" ve "n" 1'er şiiir) kullanılmıştır. Şiiirlerin tamamında ekleriyle de olsa "İstanbul" redif olarak kullanılmıştır.
6. Şiiirlerin dördünde "İslâmbol" kelimesi redif olarak kullanılmıştır.
7. Şiiirlerin içeriklerine bakıldığında şehir övgüsü ağırlıklı olmakla beraber şehrin güzelleri, âşıkları; mesire ve eğlence yerlerinden bahsedildiği görülmüştür. Ayrıca Ayasofya, Eyüp Sultan gibi şehrin önemli mekânları da övülmekte, boğaz kıyısı semtleri yanında Galata da şairler tarafından anılmaktadır.
8. İncelenen şiiirlerde İstanbul, "şehir-i muazzam, kible, deniz üstünde ak yelken, dünyanın yarısı, İrem bağı, Adn cenneti, Firdevs cenneti, Rıdvan cenneti, cennet kasrı, dünyada benzersiz şehir, şehirler içinde bir gül bahçesi, deniz ile iç içe, boğazın seyir yeri, cihanın gözbebeği, korunaklı ve emniyetli yer, hilafet ve saltanat yurdu" gibi benzetme ve tabirlerle övülmektedir.
9. Şiiirlerde herhangi bir yergi unsurunun bulunmadığı görülmüştür.

Kaynakça

- Akarsu, K. (1989). *Zaîfî Divanı Metin Tahlil ve Sistematik İndeks*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akay, H. (1997). *Fatih'ten Günümüze Şairlerin Gözüyle İstanbul-1*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Akbayar, N. (1996). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî C: 3*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akçay, Ü. (2021). *Osmanlı Şiirinin Coğrafyası: Gazellerde Şehirler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, H. (1995). *Esrar Dede*, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 11, 432-434.
- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3583).
- Aktaş, A. (1996). *Yetim Divanı İnceleme-Metin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altan, E. (2017). İstanbul'un Fethi Sırasında Şehirde Yaşananlar ve Psikolojik Durum, *Tarih Dergisi*, 66, 63-67
- Apaydın, M. (2013). Osman Cemal Kaygılı'nın Eserlerinde İstanbul, *Erdem*, (64), 1-13.
- Arslan, M. (2014). Eşref Paşa Bursalı, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esref-pasa-bursali> (ET. 18.04. 2023).
- Atik, A. (2016). *Müderriş-zâde Sa'dullah İzzet Divanı İnceleme-Metin*, İstanbul: Simurg,
- Aydın, A. (2017). Şair Tezkirelerine Göre Osmanlı'nın Unvanlı Şehirleri, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 3 (7), 35-56.

- Aypay, İ. (1992). *Nahiği Süleyman Efendi Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Azamat, N. (1989). *Ali Behcet Efendi*, TDV İşlam Ansiklopedisi, C: 2, 382-383.
- Batur, A. (2002). *Sürürî Divanı, Hayatı Sanatı Eserleri Divanının Tenkitli Metni*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Batur, A. (2010). *Sürürî Seyyid Osman*, TDV İşlam Ansiklopedisi, C: 38, 172-173.
- Batur, H. (2022). Kilisli Rıfkî'nin Tarih Manzumeleri, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (7), 150-165.
- Bayak, C. (ts.). *Şehabî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3191).
- Beydilli, K. (2020). *Mustafa Reşid Paşa*, TDV İşlam Ansiklopedisi, C: 31, 348-350.
- Birgören, H. (2016). Şeyhülislam Yahyâ'nın Şair ve Şiir Anlayışı, *Kesit Akademi Dergisi*, (6), 308-350.
- Bozyiğit, E. (2022). Şeyhülislam Yahyâ Divanı'nın Yeni Tespit Edilen Nüshaları ve Şairin Neşredilmemiş Şiirleri, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 316-377.
- Büyükseçgin, İ. (2021). İstanbul Tarihi Yarımada'da Osmanlı Dönemi Yerleşim, *Art-Sanat Dergisi*, (15), 61-92.
- Canım, R. (2009). Klâsik Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Sanatı ve Bir Ebced Ustası: Adanalı Sürürî, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2), 105-120.
- Cansever, T. (2010). *Osmanlı Şehri*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ceylan, Ö. ve Yılmaz, O. (2005). *Hazana Sürgün Bahar/Keçecizade İzzet Molla ve Divanı Baharı Efkâr*, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.
- Coşkun, S. (2009). Mekândaki Medeniyet-Medeniyetteki Mekân: Sezai Karakoç'un Şiirinde Mekân-Medeniyet İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 235-257.
- Çağlı, A. (1998). *Halimî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakmakcı, S. (2020). Şiir ve Şehir: Türk Şiirinde İstanbul Sevgisi, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 1-35.
- Çankaya, E. (2016). Payitahttan Metropole: Türk Şiirinde İstanbul, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 25 (4), 87-117.
- Çavuşoğlu, M. (1977). *Yahya Bey Divanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çelebi, A. H. (2015). *Divan Şiirinde İstanbul*, Ankara: Hece Yayınları.
- Davutoğlu, A. (ts.). Medeniyetler Harmanının Özne Şehri: İstanbul, *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, <https://istanbultarihi.ist/5-medeniyetler-harmaninin-ozne-sehri-istanbul> (27.04.2023).
- Demirkent, I. (2001). *İstanbul*, TDV İşlam Ansiklopedisi, C: 23, 205-212.
- Doğan, M. N. (2014). *Fatih Divanı ve Şerhi*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Duman, M. A. (2005). *Fâzıl Divanı Transkripsiyonlu Metin-İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duman, M. A. (2019). Ziya Paşa'nın Siyasi Rakibi Bosnalı Mehmet Fâzıl Paşa'nın Edebi Şahsiyeti ve Divanı'nın Genel Özellikleri, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8 (2), 805-832.
- Ece, A. (2008). *Fetih Sonrası İstanbul'un Dini, Sosyal ve Kültürel Dönüşümü (1453-1511)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ekinci, R. ve Donuk, S. (2015). *Hayrabolulu Hasib Divanı*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Elbir, B. ve Yorulmaz K. M. (2017). Şeyhülislam Yahyâ Divanında Yer Adlarının Kullanımına Dair, *EKEV Akademi Dergisi*, 0 (72), 31-50.
- Erdoğan, M. (2012). Gözden Kaçmış Bir XVI. Asır Şairi; Celâl-zâde Mustafa'nın Oğlu Mahmud Efendi ve Konya, İstanbul ve Edirne Medhiyeleri, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 300-325.
- Eren, A. (2012). *Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî'nin Metâlî-i Cemâlî ve Şehrengîz-i İstanbul Adlı Eserleri İnceleme-Metin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erez, H. (2003). *Kültür-Mekân Etkileşimine Bağlı Şehirsel Doku Farklaşmaları Kumkapı Süleymaniye Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Eyduran, A. (2000). Biyografi Kaynaklarında Şehir, Kültür İlişkisi ve Bunun Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi'nde Görünüşü, *Bilgi*, (12), 29-42.
- Gider, M. (2017). *Bâkî ve Fuzûlî Divanlarında Mekân Tasavvuru*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göka, Ş. (2001). *İnsan ve Mekân*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Göre, Z. (2005). Yetimî ve Şiir Dünyası, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1), 253-269.
- Göre, Z. (2013). *Yetim, Yetimî Ali Çelebi*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yetim-yetimi-ali-celebi>, (ET. 30.03. 2023)
- Güfta, H. (1992). *Hâzık Mehmed Efendi'nin Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülhan, A. (2018). Rıfkî ve İstanbul Şehrengizleri, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 4 (1), 86-100.
- Gürbüz, M. (2005). *Rezmî Divanı İnceleme-Metin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürbüz, M. (2008). Hanedandan Bir Şair: Safiye Sultanzâde Mehmed Rezmî, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 45, 173-185.
- Gürbüz, M. (2009). Zarif Bir İstanbul Efendisi: Safiye Sultanzâde Mehmed Rezmî'nin Divanı ve Edebi Kişiliği, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 25, 87-99.
- Gürel, R. (2007). *Enderunlu Vasıf Divanı*, İstanbul: Kitabevi.
- Horata, O. (2000). Esrar Dede'nin Lügat-i Talyan Tercümesi, *Türkbilig*, (1), 73-80.
- Horata, O. (2013). *Esrar Dede*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esrar-dede-mehmed> (ET. 11.04. 2023).
- Horata, O. (2019). *Esrar Dede Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3635).
- İnalçık, H. (2001), İstanbul, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 23, 220- 239.
- İsen, M. (1997), *Ötelerden Bir Ses, Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara: Akçay Yayınları.
- İsen, M. (2000). Klasik Şiirin Merkezi Olarak İstanbul, *Bilgi*, (13), 1-8.
- Kahraman, A. (1995). *Eşref Paşa Bursalı*, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 11, 475-476.
- Kaplan, H. (2017). Kaside-Şair-Hâmi Bağlamında Şeyhülislam Yahya'nın Müzeyyel Gazelleri, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (62), 186-205.

- Kaplan, H. (2020). Bir İstanbul Methiyesi: İzzet'in Biladiyesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 442-487.
- Kaplan, M. (2019). *Hayriyye*, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3652).
- Kaplan, M. (1999). *Türk Edebiyatında İstanbul, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaca, D. (2018). *Türk Edebiyatında Şehrengizler Şehirler ve Güzeller*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karadavut, N. (2020). Bâkî ve Nedîm Divanı'nda İstanbul Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme, *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2 (3), 460-480.
- Karaköse, S. (2017). *Nevî-zâde Atâyî Divanı*, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3537).
- Kavruk, H. (ts.). *Şeyhülislam Yahyâ Divanı*, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3147).
- Kaya, B. A. (2013). *Şeyhülislam Yahyâ*, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 43, 245-246.
- Kayaalp, İ. (2019). *Bahtî Divanı*, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3640).
- Kayaokay, İ. (2017). Şeyhülislam Yahyâ İçin Yazılan Kasideler, *Milli Kùltür Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 108-159.
- Köksal, M. F. (2012). Edebiyatımızda Kalp Sözler ve Divan Şiirinden Dört Örnekle, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30 (0), 331-348.
- Köksal, M. F. (2013). *Livâyî*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/livayi> (ET. 31.03. 2023)
- Kutlar, F. S. (2004). *Arpaemini-zâde Mustafa Sâmî Divanı*, Ankara: Kalkan Yayınevi.
- Küçük, S. (ts.). *Bâkî Divanı*, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3143).
- Macit, M. (2012). *Nedîm Divanı*, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3371).
- Mermer, A. (2002). *XVII. Yüzyıl Divan Şairi Vecdî ve Divançesi*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Nas, Ş. K. (2018). *Celîlî Divanı*, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3602).
- Nizam, E. A. (2014). *Sürûrî/Hüznî/Hevâyî, Seyyid Osman Efendi*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sururi-huzni-hevayi-seyyid-osman> (ET. 18.04. 2023).
- Özcan, T. (2003). *Mehmed Şerif Efendi*, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 28, 531-532.
- Pala, İ. (2001). *İstanbul*, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 23, 284-289.
- Sevinç, F. (2023). Bir İstanbul Methiyesi: Dâsitân-ı Medhiyye-i İstanbul, *Mecmua*, (15), 52-71.
- Seyhan, K. (2002). *Livâyî Divanı Metin-İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sungur, N. (1998). *Tâcizâde Ca'fer Çelebi'nin Heves-namesi İnceleme-Tenkitli Metin*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, B. G. (2009). *Tâlib Divanı ve İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Tari, B. (2011). *Re'fet Mehmed Divanı İnceleme-Metin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarlan, A. N. (1945). *Hayalî Bey Divanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1967). *Zatî Divanı Edisyon Kritik ve Transkripsiyon Gazeller Kısmı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi Yayınları.
- Tetik, B. (2016). *15. Yüzyıl Divanlarında Mekân Algısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tozlu, M. (2005). *Ebubekir Sâmî Paşa Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tozlu, M. (2014). *Sâmî, Ebubekir Sâmî Paşa*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sami-ebubekir-sami-pasa> (ET. 17.04. 2023).
- Türkmenoğlu, S. (2012). Türk Şiirinde İstanbul Çeşmeleri, *Turkish Studies*, 7 (2), 1093-1102.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1958). Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celâlzâde Mustafa ve Salih Çelebiler, *Belleten (TTK) XII*, (78): 391-441.
- Ülgen, A. S. (1939). *Fatih Devrinde İstanbul 1953-1481*, Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- Üst, S. (2018). *Edirneli Nazmî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3364).
- Vural, R. (2020). *Dürrî Ahmed Efendi Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3669).
- Yağcı, Ö. G. (2006). Mehmed Şerif Efendi Divanı İnceleme-Metin, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yağcı, Ö. G. (2013). *Mehmed Şerif Efendi*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/serif-mehmed-serif-efendi> (ET. 31.03. 2023).
- Yavuz, M. (2017). İstanbul'un Fethi ve Akşemseddin, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 185-200.
- Yekbaş, H. (2011). *Sebzî Divanı İnceleme-Tenkitli Metin*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yekbaş, H. (2013). *Sebzî Hüseyin*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sebzi-huseyin> (ET. 01.04. 2023).
- Yenikale, A. (2012). *Sümbülzâde Vehbî Divanı*, Kahramanmaraş: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (e-kitap, no: 3374).
- Yeniterzi, E. (2009). Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı*, 3 (15), 301-334.
- Yılmaz, G. (2020). *Divan Edebiyatında İstanbul: 15.Yüzyıl*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, K. H. (2015). *Mahmûd Efendi b. Celâl-zâde Mustafa*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mahmud-efendi-celalzade-mustafa> (ET. 31.03. 2023).